

ΒΟΥΛΑ ΠΟΣΑΝΤΖΗ

**ΡΩΜΙΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΤΥΠΟ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ
(1880- 1922)*
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ**

Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ποιητική παραγωγή του ελληνικού στοιχείου της Ανατολής, κυρίως της Κωνσταντινούπολης, του Πόντου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Μικράς Ασίας, στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα και τις δύο πρώτες δεκαετίες του εικοστού, είναι πολύμορφο. Έγκειται, κυρίως, στις προσπάθειες των ομογενών λογίων από το ένα μέρος να προσλάβουν και να αφομοιώσουν με έναν εποικοδομητικό τρόπο τα ευρωπαϊκά λογοτεχνικά ρεύματα, καθώς στη μικρασιάτικη ποίηση έμελλε να συναντηθούν η φαναριώτικη παράδοση και τα ανατολίτικα στοιχεία με τη σύγχρονη νεοελληνική ποίηση από το άλλο μέρος η προσπάθεια αφορούσε στην ανύψωση της καθαρεύουσας ή της δημοτικής σε κυρίαρχο λογοτεχνικό εκφραστικό εργαλείο.

* Η μελέτη αυτή είναι συμπληρωματική της ανακοίνωσής μου στο Δ΄ Διεθνές Συνέδριο, που διοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Flinders της Αδελαΐδας, τον Σεπτέμβριο 2001. Βλ. Βούλα Ποσάντζη, “Η λογοτεχνική παραγωγή του μείζονος Ελληνισμού και του Ελληνισμού της Διασποράς κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Οι ελάσσονες περιπτώσεις”. *Proceedings of the Fourth Biennial Conference of Greek Studies*. Flinders University September 2001. *Greek Research in Australia*, Adelaide 2003, p.p. 273-288. [Στο εξής: Ποσάντζη, 2003]. Αποτελεί προδρομική μορφή μεγαλύτερης υπό εκπόνηση μελέτης, η οποία θα περιλαμβάνει καταρχάς τη λογοτεχνική παραγωγή του Ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης, του Πόντου και της Μικράς Ασίας, αφού μόνο από τις περιοχές αυτές το υπάρχον πρωτογενές υλικό είναι ογκώδες.

Οι μαχόμενοι καθαρολόγοι, οι “γλωσσαμύντορες”, είχαν συσπειρωθεί γύρω από το Πατριαρχείο και τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως [στο εξής: ΕΦΣΚ], κίνηση που είχε ήδη σημειωθεί από το 1861, έτος ίδρυσης του ΕΦΣΚ. Οι μαχόμενοι δημοτικιστές, οι αποκαλούμενοι και “μαλλιαροί”¹, έκαναν δειλά την εμφάνισή τους, όταν ο Γρυπάρης και η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου με τα πρώτα δείγματα γραφής τους άρχισαν να προβληματίζουν σοβαρά τους προοδευτικούς κύκλους των λογίων της Πόλης για το μέλλον της νέας λογοτεχνίας². Στον χώρο και την περίοδο που εξετάζουμε, η ποίηση είχε βρει προσφορότερο έδαφος να αναπτυχθεί. Αντίθετα, η πεζογραφία, παρά τις αξιόλογες παρουσίες διηγηματογράφων, όπως της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου, του Αντώνη Γιαλούρη, του Νικόλαου Βασιλειάδη και του Αχιλλέα Γεωργιάδη, περιοριζόμενη στην ηθογραφία, δεν ακολούθησε την εξέλιξη της ποίησης, τουλάχιστο κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στο γεγονός ότι από τους πεζογράφους της συγκεκριμένης δεκαετίας δεν παρουσιάστηκαν προσπάθειες στροφής προς τα σύγχρονά τους δυτικά λογοτεχνικά ρεύματα.

¹ Σχετικά με τον όρο βλ. Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Η λέξη “μαλλιαρός”. Διάλεξη στη “φοιτητική συντροφιά”*. <Ποταμιάνος>, Αθήνα 1921, σελ. 5-13. Βλ. επίσης [Ανυπόγραφο], “Πενήντα χρόνια μαλλιαρισμού”, εφ. *Τα Νέα* της 12 Απριλίου 1948. Ο Ξενόπουλος αποδίδει τον όρο *μαλλιαρός* σε χαρακτηρισμό του Ι. Κονδυλάκη, ό. π.. Η άποψή του επαναλαμβάνεται και στο παραπάνω άρθρο των *Νέων*.

² Ο Ι. Γρυπάρης και η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου καταξιώθηκαν στη λογοτεχνία της Πόλης, το 1893, ύστερα από την έκδοση του περιοδικού *Φιλολογική Ηχώ*, το οποίο συνδιηύθυναν. Για τον Γρυπάρη βλ. πολυάριθμες μελέτες και άρθρα. Βλ. ενδεικτικά ένα από τα πρώτα άρθρα που δημοσιεύεται σε πολιτικό περιοδικό: Αντώνης Γιαλούρης, “Το έργο του Γρυπάρη. (Κριτικό σημείωμα)”, περ. *Διώνυσος* (Πόλης), Αύγουστος-Σεπτέμβρης 1919, Χρ. Α', αρ. 3, σελ. 6-18 και Χρ. Β', 1920, σελ. 22-23. Αναδημοσίευση στο περ. *ο Λόγος* (Πόλης), 2 (1920) 173-188. Για την Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου βλ. Γιάννης Παπακώστας, *Η ζωή και το έργο της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου*. <ΕΛΙΑ>, Αθήνα 1980.

Ας επισημανθεί ότι στους Πολίτες πεζογράφους δεν δίνονταν κίνητρα να εξελιχθούν μέσω διαγωνισμών. Ο ΕΦΣΚ, για παράδειγμα, προκηρύσσοντας συχνά δραματικούς αγώνες, πρόβαλλε μόνο την παραγωγή επίδοξων θεατρικών συγγραφέων³. Η παρουσία πεζογράφων στην Πόλη με νέο προσανατολισμό έγινε αισθητή τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα, ύστερα από την εμφάνιση του Θράσου Καστανάκη⁴.

Όπως έχει ήδη εκτιμηθεί στα πρώτα συμπεράσματά μου για τη λογοτεχνική παραγωγή του Έξω- Ελληνισμού, σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και διάδοση της παραγωγής αυτής είχε διαδραματίσει ο ομογενειακός Τύπος⁵. Ιδιαίτερα, στην Πόλη και τη Σμύρνη κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, παρατηρείται ανταγωνισμός ανάμεσα στα ημερήσια και περιοδικά έντυπα σε θέματα λογοτεχνικής ύλης, όπως και σε εκπροσώπηση συνεργατών, ανάλογα με τη γλωσσική τους κατεύθυνση⁶. Σε όλη την οθωμανική

³ Βλ. ενδεικτικά στο περιοδικό ο *εν Κων/πόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, 32 (1910).

⁴ Την πρώτη επίσημη εμφάνισή του στα γράμματα έκανε ο Θράσος Καστανάκης στην *Κων/πολη* με το διήγημά του “Φοβισμένη Ψυχή”. Βλ. Θρ. Καστανάκης “Φοβισμένη Ψυχή” *περ. Ο Λόγος*, 1 (1918) 51-56.

⁵ Βλ. Ποσάντζη, 2003: p. 276.

⁶ Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται κων/πολίτικα περιοδικά και εφημερίδες, που ανέδειξαν ελάσσονες Ρωμιούς ποιητές, οι οποίοι κατά το τέλος του 19ου αιώνα είτε εξακολουθούσαν να παραμένουν πιστοί στον ρομαντισμό είτε είχαν προσλάβει τον παρνασσισμό ή τον συμβολισμό. Πολλοί από αυτούς (Ομ. Μπεκές, Απ. Μαρμέλης, Απ. Μαγγανάρης, Αντ. Γιαλούρης, Λύσ. Πράσιнос, Άγγ. Σημηριώτης και ο σπουδαίος Απ. Μελαχρινός) κατέλαβαν επάξια θέση στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Οι ποιητές της Σμύρνης (Α. Σημηριώτης, Στ. Σπεράντσας, Έλδα Λαμπίση, Σίτσα Καραϊσκάκη κ.ά.) αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση, αφού ήταν η δεύτερη πόλη της Οθωμανικής Επικράτειας με αξιοσημείωτο αριθμό ελληνικών ημερήσιων και περιοδικών εντύπων προσκείμενων στους γλωσσισμύνορες ή τους μαλλιαρούς, τα οποία δημοσίευαν τα έργα τους, ανάλογα με την τοποθέτησή τους. Για τον λόγο αυτόν στην ευρύτερη μελέτη μου θα αποτελέσουν αυτοτελές κεφάλαιο.

επικράτεια, κυρίως στις μεγαλουπόλεις, όπου υπήρχε ελληνικός πληθυσμός, από τις αρχές του 20ού αιώνα έως το 1922, εμφανίστηκε πλήθος ελασσόνων ομογενών ποιητών, οι οποίοι εκ πρώτης όψεως χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες. Οι ομάδες αυτές καθορίζονται από τις επιδράσεις, τις ειδολογικές επιλογές και τις γενικότερες τάσεις της ποιητικής τους.

Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσονται ποιητές, που έμειναν προσηλωμένοι στη φαναριώτικη παράδοση, ιδιαίτερα, όσο αφορούσε στο περιεχόμενο των ποιητικών συνθέσεών τους. Οι περισσότεροι εμφανίζονται με ανανεωτικές τάσεις στη μορφή.

Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν ποιητές, οι οποίοι συνθέτουν στον απόηχο του ελληνικού ρομαντισμού και, ακολουθώντας το παράδειγμα των διηγηματογράφων της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα, γράφουν σε καθαρεύουσα, δημοτική ή μεικτή γλώσσα⁷.

Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν οι δημοτικιστές ποιητές, που συνθέτουν υπό τη βαριά σκιά του Παλαμά, κυρίως, σονέτα λυρικού ή πατριωτικού χαρακτήρα. Πολλοί από αυτούς παρουσιάζουν ενίοτε εκλεκτικές συγγένειες στη μορφή ή το περιεχόμενο με έργα του Σολωμού και του Βαλαωρίτη.

Μια τέταρτη ομάδα ποιητών προσπαθεί να κινηθεί στο μεταίχμιο μεταξύ του παρνασσισμού και του συμβολισμού, χωρίς όμως να πετυχαίνει να απομακρυνθεί από τον ρητορισμό των ρομαντικών, αν και, όσο αφορά τη μορφή, ακολουθεί τον πετράρχισμο.

Τέλος, μια πέμπτη ομάδα, ακολουθώντας τον ποιητή Απόστολο Μελαχρινό, εμφανίζεται με έντονες τις επιδράσεις

⁷ Κάποιοι από αυτούς γίνονται γνωστοί και ως διηγηματογράφοι, με πλούσια προσφορά και στο είδος αυτό της λογοτεχνίας, όπως η περίπτωση της Κορνηλίας Πρεβεζιώτου. Άλλοι ποιητές προσπαθούν να αποστασιοποιηθούν από τον ρομαντισμό και εμφανίζονται μιμητές ποιητών της γενιάς του 1880, κυρίως αυτών που κινούνταν στο κλίμα του Αχ. Παράσχου, όπως οι ποιητές Ι. Πολέμης και Γ. Στρατήγης.

από τον συμβολισμό⁸.

Στις αρχές του 20ού αιώνα το κίνημα του δημοτικισμού είχε κάνει στην Πόλη δυναμική παρουσία. Ήδη από το 1886, ο Ψυχάρης είχε εμφανιστεί στον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως με την πρόδρομη ανακοίνωση του *Ταξιδιού* του, με τίτλο “Questions d’ Histoire et de Linguistique”⁹. Από το 1893 το περιοδικό του Ν. Φαληρέα¹⁰, *Φιλολογική Ηχώ*, με διευθυντές τον Ι. Γρυπάρη και την Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου είχε αρχίσει δειλά, αλλά σταθερά, να επιβάλλει τη δημοτική, εξοικειώνοντας παράλληλα τους Πολίτες με τα νέα λογοτεχνικά ρεύματα¹¹. Ο δημοτικισμός και οι νέες προοδευτικές

⁸ Στον Απόστολο Μελαχρινό δεν γίνεται ιδιαίτερη αναφορά, γιατί δεν κατατάσσεται ανάμεσα στους ελάχιστους ποιητές της Πόλης.

⁹ Jean Psichari, “Questions d’ Histoire et de Linguistique” [με πρόλογο στην ελληνική], περ. *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος* (Εικοσιπενταετηρίς 1861-1886. Παράρτημα), 18 (1888) 441-462 και σε μετάφραση από τον Γ. Μακρίδη, ό. π., σελ. 463-494.

¹⁰ Για τον Νίκο Φαληρέα βλ. Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, “Τα φιλολογικά σαλόνια της Πόλης”, *Νέα Εστία*, [Στο εξής: *NE*], 44 (1948) 840- 841 και 917-920. Πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση Κων/πολιτών λογίων, όπως του Ν. Φαληρέα, αντλούνται κυρίως από άρθρα των «μεγάλων κυριών» της Πόλης, Σοφίας Σπανούδη, Αθηνάς Γαϊτάνου-Γιαννιού, Τατιάνας Σταύρου κ.ά., τα οποία δημοσιεύονται σε αθηναϊκά φιλολογικά περιοδικά είκοσι και πλέον χρόνια μετά το 1922. Οι πληροφορίες αυτές αποτελούν συχνά τις μοναδικές πηγές νεότερων ερευνητών. Μελετώντας όμως τα αρχεία των Κων/πολιτών λογοτεχνών, διαπιστώνονται αρκετές ανακρίβειες σχετικά με τις παραπάνω πληροφορίες, δεδομένου ότι οι λόγιες αυτές της Πόλης έγραφαν από μνήμης και ίσως υπό συναισθηματική φόρτιση. Λεπτομέρειες σχετικά με το θέμα βλ. Βούλα Ποσάντζη, *Η παρουσία του ποιητή Ομηρου Μπεκέ (1886-1971) στην πνευματική ζωή της Κωνσταντινούπολης και της Αθήνας και ο κύκλος του περιοδικού Ο Λόγος (1918-1922)*. (Δακτυλόγραφη διδακτορική διατριβή), τόμοι Α΄-Β΄, Αθήνα 1998. Τόμ. Α΄, σελ. 94-98. [Στο εξής: Ποσάντζη, *Μπεκές*].

¹¹ Για τη *Φιλολογική Ηχώ* βλ. τα εξής: 1) Νίκος Α. Βέης (Bees), “Τρουπαρικά”, *NE*, 32 (1942) 607-608. 2) Τατιάνα Σταύρου, “Η ‘Φιλολογική Ηχώ’. (Η συντροφιά και η εποχή της)”, *NE*, 44 (1948)

τάσεις ολοένα κέρδιζαν έδαφος. Παρόλα αυτά, υπήρχε ακόμη αξιοσημείωτη μερίδα συντηρητικών λογίων, κυρίως μελών του ΕΦΣΚ, που αντιδρούσε σε ο,τιδήποτε καινούργιο, θεωρώντας το όχι μόνο ξένο, αλλά και επικίνδυνο για το έθνος. Η επικρατούσα μάλιστα αντίληψη στους κύκλους αυτούς ήταν ότι οι δημοτικιστές ήταν πράκτορες ξένων δυνάμεων και κατηγορίες, όπως του «προδότη» και του «Σλάβου», εκσφενδονίζονταν συχνά εναντίον τους¹².

Στον αντίποδα του νέου κύκλου των δημοτικιστών, που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στην Κωνσταντινούπολη, εκινείτο μερίδα συντηρητικών λογίων, κάνοντας έντονη την παρουσία της μέσα από ανάλογα με την τάση που εκπροσωπούσε έντυπα¹³. Οι λογοτέχνες αυτοί, εξορκίζοντας τη νέα πραγματικότητα, συνέθεταν τις δημιουργίες τους στον απόηχο του ελληνικού ρομαντισμού. Ιδιαίτερα προσφιλής σε αυτούς ποιητής ήταν ο Αχιλλέας Παράσχος, του οποίου η φήμη είχε ξεπεράσει τα σύνορα του ελλαδικού χώρου, πολύ πριν από το τέλος του 19ου αιώνα, και είχε μεγάλη απήχηση και στον Ελληνισμό της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας. Ο ποιητής έγινε τόσο δημοφιλής και στον χώρο αυτόν, ώστε να εκτιμάται ιδιαίτερα και από κύκλους του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Είναι ενδεικτικό το παράδειγμα του επίσημου δημοσιογραφικού οργάνου του, της *Εκκλησιαστικής Αλήθειας* [Στο εξής: *ΕΑ*], η

1355-1358, 1419-1424 και 1482-1497. 3) Γ. Βαλέτας, *Ιωάννης Γρυπάρης. Ο πρώτος μετασολωμικός. Βίος-έργο-εποχή*, Αθήνα 1971, σελ. 140. 4) Γιάννης Παπακώστας, ό. π., σελ. 44-50.

¹² Σχετικά με το θέμα βλ. τα εξής: 1) Σοφία Σπανούδη, "Οι μαλλιαροί της Πόλης", εφ. *Τα Νέα* της 15 και 22 Απριλίου 1948. 2) Μαρτυρία Όμηρου Μπεκέ στην εφ. *Προσφυγικός Κόσμος* της 3, 10 και 17 Ιανουαρίου 1965, στο άρθρο "Ο ποιητής Όμηρος Μπεκές. Η απάντησις του κ. Μπεκέ εις τας ομιλίας" και αναδημοσίευση στο *Τιμητικό Λεύκωμα* του "Θρακικού Κέντρου", *Μνήμη του ποιητή Όμηρου Μπεκέ*, Αθήνα 1972, σελ. 21-26.

¹³ Τα γνωστότερα από τα έντυπα αυτά ήταν τα περιοδικά ο εν Κωνσταντινουπόλει *Φιλολογικός Σύλλογος* και η *Νεολόγος* εβδομαδιαία επιθεώρησις, καθώς και οι εφημερίδες *Νεολόγος*, *Ταχυδρόμος* και *Βοσπορίς*.

οποία, το 1891, εκδήλωσε τον θαυμασμό της για τον ποιητή. Η ΕΑ δημοσίευε συστηματικά εκτενείς θεολογικές ή και ιστορικοφιλολογικές μελέτες γνωστών λογίων της Πόλης, ειδήσεις που αφορούσαν στα εκκλησιαστικά και την εκπαίδευση, λογοδοσίες επιτροπών και στατιστικές. Λογοτεχνικές εξαιρέσεις γίνονταν σπάνια, και αφορούσαν συνθέσεις ποιητών της “πατριαρχικής αυλής”¹⁴. Οι ποιητές αυτοί συνέθεταν συνήθως ελεγεία και πολλά ποιήματα δοξολογικού περιεχομένου, κατά την προσφιλή παράδοση των παλαιότερων Φαναριωτών. Εμφανίζονται στιχουργικά ανανεωμένοι, με στερεότυπη μορφή, όπως το σονέτο, ακολουθώντας το παράδειγμα της γενιάς του ’80. Δεν γράφουν, ωστόσο, στη δημοτική και χρησιμοποιούν τον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο σε λόγια γλώσσα. Αδυνατούν, όμως, συχνά να συνδυάσουν την τονικότητα της καθαρεύουσας με τον ρυθμό αυτού του δημοτικού στίχου. Αντιπροσωπευτικό είναι το παράδειγμα των παρακάτω στίχων του Δ. Κ. Μισιτζή, ενός από τους γνωστούς ποιητές της “πατριαρχικής αυλής”, προσηλωμένου στη φαναριώτικη παράδοση:

*Ω, ναι, είνε αλήθεια είναι πραγματικότης
Ανὴρ κλεινός, επάξιός της θέσεως ωρίσθη
Θερμός υπάρχων των καλῶν ἐν γένει θιασώτης
μέλλει καὶ νυν νὰ δοξασθῇ ὡς ἤδη ἐκλείσθη.*

*Χαίρετε πάντες, χαίρετε! Χαίρ' ἔθνος καὶ ἀγάλλου
ρέκτην ἡ θεία Πρόνοια ἀνέδειξεν Εθνάρχη
καὶ Πατριάρχην φέροντα προσόντ' ἀνδρὸς μεγάλου
καὶ ἀκράν ικανότητα τοῦ διοικεῖν καὶ ἀρχεῖν*¹⁵.

¹⁴ Σχετικά με τον όρο αυτό βλ. στην ΕΑ, 28 (1904) 583 και 592.

¹⁵ Δ. Κ. Μισιτζής, “Τη Α.Θ.Π. Οικουμενικῶ Πατριάρχῃ Νεοφύτῳ τῷ Η΄. Επὶ τῇ αναρρήσει αὐτοῦ”, ΕΑ, 15 (1891) 323. Ο Δημοσθένης Μισιτζής υπῆρξε διευθυντὴς τῆς Αστικῆς Δημοτικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροδρομίου στο Πέραν καὶ μέλος τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. Το 1911 ἐξέδωσε χρηστικὴ ἐκδόση, θρησκευτικὸ περιεχομένου, με τίτλο *Ο Σταυρός*. Το βιβλίο ἀναγγέλθηκε ἀπὸ τὴν *Εκκλησιαστικὴ Αλήθεια*. Βλ. στὴν ΕΑ, 35 (1911) 48.

Το 1891 η ΕΑ, εκφράζοντας την εκτίμηση της “πατριαρχικής αυλής” για την ποίηση του Αχιλλέα Παράσχου, αναδημοσίευσε από το αθηναϊκό περιοδικό *Ανάπλασις* ποίημά του, θρησκευτικού περιεχομένου, με επαινετικά σχόλια για τον ποιητή¹⁶. Ο Αχιλλέας Παράσχος, το 1893, δημοσίευσε στην *Νεολόγου εβδομαδιαίαν Επιθεώρησιν* της Πόλης ελεγείο με αφορμή τον θάνατο του ευεργέτη του, Δημητρίου Στεφάνοβικ Σκυλίτση¹⁷. Στο ίδιο κλίμα αρκετοί Πολίτες ρομαντικοί δημοσίευαν συχνά ελεγεία με αφορμή τον θάνατο εθνικών ευεργετών ή νεαρών γόνων των οικογενειών τους. Αντιπροσωπευτικότερα από τα ελεγεία αυτά ήταν εκείνα της εκδότριας και διευθύντριας της εφημερίδας *Βοσπορίς*, Κορνηλίας Πρεβεζιούτου¹⁸, όπως το παρακάτω:

*Καθώς το ίον το αγνόν μαραίνεται και κλίνει,
όταν ο λίψ ακάθεκτος βιαίως το ραπίση,
ούτως, ως ίον της αυγής, απέθανεν κ' εκείνη,*

¹⁶ Βλ. Αχιλ. Παράσχος, “Προς τον Θεόν”, ΕΑ, 15 (1891) 280. [αναδημοσίευση από το περιοδικό *Ανάπλασις*].

¹⁷ Βλ. Αχιλλέας Παράσχος, “Ελεγείον εις τον Δημήτριον Στεφάνοβικ Σκυλίτσην”, περ. *Νεολόγου Εβδομαδιαία Επιθεώρησις*, τ. Γ', αρ. 7, 19 Δεκεμβρίου 1894, σελ. 139-140 [Πρώτη δημοσίευση]. [Τώρα Αχιλλέως Παράσχου, *Ανέκδοτα Ποιήματα*, τόμος δεύτερος, τύποις Παρασκευά Λεωνή, Αθήνησι, 1904, σελ. 308-310].

¹⁸ Η Κορνηλία Πρεβεζιούτου διακρίθηκε ως λογοτέχνις (διηγηματογράφος και ποιήτρια) και αρθρογράφος την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα μέσα από τις σελίδες της *Επιθεωρήσεως Νεολόγου*. Από το 1899 εξέδιδε και διηύθυνε την εφημερίδα της Πόλης *Βοσπορίς*. Για το πεζογραφικό έργο της και τη γλωσσική της κατεύθυνση βλ. Γ. Παπακώστας, ό. π., σελ. 48 και ειδικότερα τις υποσημειώσεις υπ' αρ. 3 και 4. Πλήρη εικόνα της λογοτεχνίδας αυτής μπορεί να σχηματίσει ο μελετητής της *Βοσπορίδος* μεταξύ των ετών 1899-1906, που έβγαине η εφημερίδα. Νεότερες αναφορές στην Κορνηλία Πρεβεζιούτου γίνονται από τη δρ. Φιλολογίας, Ειρήνη Ριζάκη, στην αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή της με τίτλο *Οι “Γράφοντες” Ελληνίδες του ΙΘ' αιώνα και η διείσδυσή τους στο χώρο των γραμμάτων: Έμφυλοι αποκλεισμοί και μετατοπίσεις*, Αθήνα 2003, σελ. 59-60 και 165-166.

πριν έτι του Μαΐου της τα ρόδα συναθροΐση.

[...]

Ωσει αιθέριος σκιά, ως λευκοχίτου φάσμα,
ρίπτ' εν σου φίλημα γλυκύ εις αγαπώντων χεΐλη,
βανκάλιζε τους μ' εν αγνόν παρηγορίας άσμα
και πέτα πάλιν, η Ηώς πριν έτι ανατείλη¹⁹.

Η Κορνηλία Πρεβεζιώτου, χωρίς να μπορεί και αυτή να αποφύγει τις στοραδικές χασμωδίες, είναι ίσως η μόνη μεταξύ των Ρωμιών ποιητών της Πόλης, που έχει καλύτερη αίσθηση του ρυθμού, όταν κάνει χρήση του ιαμβικού δεκαπεντασύλλαβου σε καθαρεύουσα. Από τις πιστότερες οπαδούς αυτής της μορφής της γλώσσας, αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα Νεοφαναριώτισας λογοτέχνης²⁰. Με την πεζογραφία της, κυρίως, αναβίωνε τη γνήσια φαναριώτικη παράδοση, ενσωματώνοντας στιχουργήματα στα ηθογραφικού χαρακτήρα διηγήματά της²¹.

Θαυμασμό την ίδια εποχή προκαλούσε στους Πολίτες ρομαντικούς και η ποίηση του Γ. Ζαλοκώστα. Η Κορνηλία Πρεβεζιώτου, για παράδειγμα, συνέθετε εκτενή ποιήματα με εμφανείς επιρροές από την ποίησή του²². Η προτίμησή της άλλωστε στον ποιητή φαίνεται και από τις αναδημοσιεύσεις

¹⁹ Κ[ορνηλία] Λ. Π[ρεβεζιώτου], "Ελεγείον εις την αώρως αποθανούσαν Σοφίαν Περβάνογλου", *Νεολόγου εβδομαδιαία Επιθεώρησις* της 26 Ιουλίου 1892, αρ. φ. 40, σελ. 632.

²⁰ Ενδεικτικά της προσήλωσης στην καθαρεύουσα είναι τα εξής άρθρα της Κορνηλίας Πρεβεζιώτου: 1) "Η ηθική φυσιογνωμία του μαλλιαρισμού", εφ. *Βοσπορίς* της 10 Ιανουαρίου 1902, αρ. φ. 23, σελ. 267-269. 2) "Αι άρπυιαι της γλώσσης", ό. π., 10- 20 Νοεμβρίου 1903, αρ. φ. 21- 22, σελ. 233-235.

²¹ Βλ. ενδεικτικά Κορνηλία Λ. Πρεβεζιώτου, "Η αδελφοκτόνος", *Νεολόγου εβδομαδιαία Επιθεώρησις* της 29 Νοεμβρίου 1892, αρ. φ. 6, σελ. 111-113 και "Ο επαΐτης", ό. π., σελ. 147-149. Η ίδια τεχνοτροπία παρατηρείται και σε διηγήματα του "Νεοφαναριώτη" λόγιου της Πόλης, Νικόλαου Βασιλειάδη.

²² Βλ. ενδεικτικά Κορνηλία Λ. Πρεβεζιώτου, "Η πρωτοχρονιά της βοσκοπούλας", ό. π., 2 Ιανουαρίου 1894, αρ. φ. 9, σελ. 173-175.

ποιημάτων του στην εφημερίδα της²³, η οποία βρίθει στιχουργημάτων, κατάλοιπων της φαναριώτικης παράδοσης, με ρομαντικά μοτίβα, στον ρυθμό του δημοτικού τραγουδιού. Τα περισσότερα από αυτά, όπως δήλωναν οι δημιουργοί τους, γράφονταν για να μελοποιηθούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το ακόλουθο απόσπασμα, θυμίζει και ανάλαφρους στίχους της γενιάς του '80:

*Είδα τη νύχτα 'ς τόνειρό μου
ο ουρανός να μου γελά.
Είδα Εσένα 'ς το πλευρό μου
να γέρνης, νακουμβάς δειλά [...]*²⁴.

Συχνά στην ίδια εφημερίδα απαντούν στίχοι με καθαρότερη επιρροή από το δημοτικό τραγούδι, όπως οι παρακάτω:

*Τι χάρι έχουν τα μάτια σου
κ' έτσι γλυκά γελούνε;
λιγοθυμώ σαν τα θωρώ
θαρρώ πως με μιλούνε [...]*²⁵.

Οι περισσότεροι ποιητές που συνέθεταν στην καθαρεύουσα και κινούνταν στο κλίμα του ρομαντισμού, συνέθεταν τα ποιήματά τους και στη δημοτική με την ίδια άνεση του Α. Παράσχου, σε αντίθεση με εκείνους, που έχοντας δεχτεί έντονες επιδράσεις από τον Παλαμά, έγραφαν μόνο στη δημοτική. Αντιπροσωπευτικός ποιητής της τεχνοτροπίας των ποιητών του φθίνοντος ρομαντισμού είναι ο Αχιλλέας Ταβουλάρης²⁶. Συνέθετε τότε σε καθαρεύουσα και τότε σε

²³ Βλ. ενδεικτικά «Ο Δάσκαλος» [ποίημα]. Εκ των του Γ. Ζαλοκώστα», εφ. *Βοσπορίς*, 2 (1900) 254.

²⁴ Κλ. Α. Βασαράκης (Από το Ταϊγάνιον της Ρωσσίας), «Σε 'Σένα!», εφ. *Βοσπορίς*, έτος Β', αρ. φ. 58, σελ. 593-594.

²⁵ Ξ. Γ. Αστεριάδης (Από τα Δαρδανέλλια), «Στα ματάκια της». (Ποίησης και μουσική διά χορωδία), ό. π., έτος Γ', 30 Ιανουαρίου 1902, αρ. φ. 26, σελ. 306.

²⁶ Ο Αχιλλέας Ταβουλάρης υπήρξε ένας από τους τακτικούς συνεργάτες της εφημερίδας *Βοσπορίς*. Βλ. και Ειρήνη Ριζάκη, ό. π.,

μικτή, ανάλογα με τον σκοπό που ήθελε να υπηρετήσει²⁷.

Σε αμιγή καθαρεύουσα ο Ταβουλάρης συνέθεσε ποιήματα λυρικού περιεχομένου, με τεχνική όμως κατώτερη από εκείνη του Αχ. Παράσχου. Ένα δείγμα της γραφής αυτής είναι και οι παρακάτω στίχοι του σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο και ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, με έντονα αισθητή τη χασμωδία:

*Είν' η γυνή η συμφορά και η ευτυχία άμα
Πικράς χολής και νέκταρος συγκεχυμένον κράμα
Παράδεισος και κόλασις και φέγγος και σκοτία
Και ίνδαλμ' ακατάληπτον και μάγος οπτασία.*

*Άγγελος είναι αρετής πλην και κακίας δαίμων
Εις τας πνοάς φερόμενος θυελλωδών ανέμων.
Και είναι έαρος αυγή και μαύρη νυξ χειμώνος
Και ηδονή ανέκφραστος, αλλά ομού και πόνος
Οδύνης ζόφος παγερός, αλλά κ' ελπίδος άστρον
Και μύρον εις πολύτιμον δοχείον αλαβάστρων [...]*²⁸.

Αυτές οι ποιητικές τάσεις, ο εντυπωσιακός αριθμός ανάλογων στιχουργημάτων, αλλά και ο συνωστισμός πολλών άγνωστων, ως επί το πλείστο, ομογενών ποιητών στα καθαρευουσιάνικα πολιτικά έντυπα, δημιουργούν εκ πρώτης όψεως την εντύπωση ότι οι συντηρητικοί εκπρόσωποι της πνευματικής ζωής της Πόλης εξόρκιζαν τη νέα λογοτεχνική

σελ. 62.

²⁷ Αντιπροσωπευτικό δείγμα αυτής της γραφής του Ταβουλάρη είναι το σατιρικό ποίημά του “Στους Μαλλιαρούς”. Βλ. στην εφημερίδα *Βοσπορίς* της 16 Φεβρουαρίου, αρ. φ. 27, σελ. 315. Σχετικά με το ποίημα βλ. Ποσάντζη, 2003: 284-285. Πολλά αθησαύριστα ποιήματά του είναι δημοσιευμένα στην παραπάνω εφημερίδα μεταξύ των ετών 1900 έως 1902, από όπου και τα ποιήματα που παρατίθενται εδώ. Η *Βοσπορίς* κάνει συχνές αναφορές και στον γνωστό ηθοποιό της Πόλης, Διονύσιο Ταβουλάρη. Δεν έχει εντοπιστεί ακόμη αν υπήρχε συγγένεια μεταξύ τους.

²⁸ Αχιλλέας Ταβουλάρης, “Η Γυνή”, εφ. *Βοσπορίς* της 30 Απριλίου 1901, αρ. φ. 2, σελ. 34.

κατεύθυνση, που είχε ήδη αρχίσει να εδραιώνεται από την παρουσία του Ι. Γρυπάρη στην ποίηση²⁹ και της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου στην πεζογραφία.

Η πρωτοβουλία του Απόστολου Μελαχρινού να εκδώσει το περιοδικό *Ζωή*, στην αρχή του 20ού αιώνα³⁰, πρόβαλε σαν αντίδοτο στις παραπάνω τάσεις. Το περιοδικό, σύμφωνα με τον πρόλογό του, υποσχόταν να ανταποκριθεί στις ανανεωτικές φιλολογικές απόπειρες των αρχών του 20ού αιώνα ως συνέχεια αφενός της *Φιλολογικής Ηχούς* και ως παράλληλο παράδειγμα αφετέρου των περιοδικών *Η Τέχνη* (1898-1899) και *Ο Διόνυσος* (1901-1902), που είχαν ήδη καταξιωθεί στη φιλολογική ζωή της Αθήνας³¹. Η πρωτοπορία της *Ζωής* επιβεβαιωνόταν με την εμφάνιση ονομάτων, όπως του Α. Σικελιανού, του Σ. Σκίπη, του Α. Καμπάνη και του ίδιου του Απόστολου Μελαχρινού³².

Το έτος 1905 θα μπορούσε συμβατικά να οριστεί ως το τέλος της κων/πολίτικης ρομαντικής ποίησης, γιατί αποτελεί ορόσημο στην πνευματική ζωή της Πόλης, ύστερα από την ίδρυση του "Αδερφάτου της Εθνικής Γλώσσας" με την ονομασία "Ανάσταση", που είχε συσταθεί από τον Φώτη Φωτιάδη με στόχο τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό³³. Τότε έκανε

²⁹ Ο Αντ. Γιαλούρης, διαφωνώντας με τις απόψεις του Παλαμά (Βλ. Κ. Παλαμάς, "Η σαφήνεια και η ασάφεια εν τη ποιήσει", *Άπαντα*, 2, σελ. 207), σημειώνει: «Ούτε ο Παλαμάς στάθηκε ικανός την εποχή εκείνη να νοιώσει τη νέα ποίηση, αφού μπορούσε και να την υποθέσει για ασαφή, ενώ ήταν φανερώτατη [...]. Το μόνο που χρειαζόταν για να νοιωστεί, ήταν η αναγνωστική ψυχή που να αισθάνεται το ωραίο [...] και σύγχρονα η υπαρκτή στον αναγνώστη κάποιων γνώσεων»: Αντώνης Γιαλούρης, "Το έργο του Γρυπάρη. (Κριτικό σημείωμα)", *ό. π.*

³⁰ Για το περιοδικό *Ζωή* του Απόστολου Μελαχρινού βλ. Αγορή Γκρέκου, *Ζωή (1902-1922)*. <Διάττων>, Αθήνα 1993.

³¹ *Ο. π.*, σελ. 14.

³² *Ο. π.*

³³ Βλ. Γιάννης Παπακώστας, *Ο Φώτης Φωτιάδης και το "Αδερφάτο της Εθνικής Γλώσσας". Η αλληλογραφία*. <ΕΛΙΑ>, Αθήνα 1985, σελ. 18.

Ενώ το 1905 τη στροφή των πολιτικών εντύπων προς τα νεότερα

δυναμική εμφάνιση στην Κωνσταντινούπολη η ομάδα των δημοτικιστών που καθοδηγείτο από τον Ψυχάρη και τον Αλ. Πάλλη³⁴. Η ζωή του “Αδερφάτου”, αν και υπήρξε σύντομη, έδωσε όμως το έναυσμα και στους υπόλοιπους δημοτικιστές της Πόλης, που ήταν αποστασιοποιημένοι από τον Ψυχάρη, να οργανωθούν ανάλογα³⁵. Έτσι, ιδρύθηκαν και άλλοι σύλλογοι, όπως η “Τέχνη” (1908), βραχύβιος και αυτός, και ο “Διγενής Ακρίτας” (1910), που μετεξελίχτηκε το 1912 στο “Προοδευτικό Κέντρο”, με σκοπό πάντοτε τη διάδοση της δημοτικής. Ο τελευταίος σύλλογος διέκοψε τη λειτουργία του το 1914, με την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου³⁶.

Απότοκοι των ζυμώσεων αυτών ήταν η επανέκδοση της Ζωής του Απόστολου Μελαχρινού (1909-1911) και η έκδοση του περιοδικού Χρονικά (1909-1914), συνέχεια του περιοδικού Επίκαιρος (1909), του λόγιου Κωνσταντινουπολίτη Αχιλλέα Γεωργιάδη³⁷. Τα Χρονικά από το 1912 αποτελούσαν το δημοσιογραφικό όργανο του “Προοδευτικού Κέντρου”³⁸. Το περιοδικό, που έβγαινε ως τις παραμονές του Α΄ Παγκόσμιου

λογοτεχνικά ρεύματα και τη δημοτική ακολούθησε γενικότερα ο ομογενειακός Τύπος της ευρύτερης περιοχής της Οθωμανικής Επικράτειας, στη Σμύρνη, ιδιαίτερα, εξακολουθούσαν παράλληλα με τα περιοδικά των δημοτικιστών (Νεότης, Τέχνη), να εκδίδονται έως το 1910 περιοδικά, προσηλωμένα στον ρομαντισμό. Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα του Αριστοτέλη με δεσπόζουσα μορφή τον ποιητή Στέλιο Σπεράντσα.

³⁴ Βλ. τα εξής: 1) Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, *ό. π.*, σελ. 838-839. 2) Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία του γλωσσικού μας ζητήματος*. <Εκδ. Μπουκουμάνη>, Αθήναι ³1973, σελ. 15. 3) Γιάννης Παπακώστας, *ό. π.*, σελ. 72.

³⁵ Βλ. Γιάννης Παπακώστας, *ό. π.*, σελ. 90.

³⁶ *Ο. π.*, σελ. 101-105.

³⁷ Το περιοδικό *Επίκαιρος* κυκλοφόρησε με αυτήν την ονομασία από τον Ιανουάριο έως τον Αύγουστο 1909. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους μετονομάστηκε σε *Χρονικά*. Το περιοδικό, κατά το έθιμο όλων σχεδόν των πολιτικών περιοδικών της εποχής, διέθετε και ομώνυμο φιλολογικό σαλόνι. Βλ. σχετικά Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού, *ό. π.*, σελ. 917, με τις επιφυλάξεις, όμως, που αναφέρονται στη σημείωση αρ. 9.

³⁸ *Ο. π.*, σελ. 105.

Πολέμου (1914), συγκέντρωσε στις σελίδες του όλες τις πνευματικές δυνάμεις της “νεότερης Φιλολογικής Σχολής” της Πόλης³⁹. Οι δυνάμεις αυτές κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα με την αξιοσημείωτη συμβολή τους στην ανάπτυξη των Γραμμάτων και των Τεχνών, όχι μόνο στην ευρύτερη περιοχή της Μικράς Ασίας, αλλά και στην Αθήνα, έμελλε να οδηγήσουν την πνευματική ζωή, κυρίως της Κωνσταντινούπολης, στην αποκορύφωσή της, λίγο πριν από το 1922. Στα Χρονικά γίνεται πλέον φανερό η επικράτηση της δημοτικής στη λογοτεχνία των Ρωμιών της Πόλης. Το περιοδικό αποτέλεσε σταθμό στην πορεία του μαχόμενου δημοτικισμού. Οι περισσότεροι τακτικοί συνεργάτες του, εκτός από μεταφράσεις έργων από την ξένη λογοτεχνία, υπηρετούσαν πιστά τον πετρεχισμό, γράφοντας υπό τη σκιά του Παλαμά. Παρατηρούνται αρκετές απόπειρες σύνθεσης σονέτων στην κλασσική μορφή τους⁴⁰. Ακόμη και ο νομικός Αντώνης Γιαλούρης, ο οποίος διακρίθηκε ως διηγηματογράφος και ιδιαίτερα ως κριτικός της Λογοτεχνίας, έκανε στο περιοδικό δυναμική εμφάνιση ως σονετοποιός με το ψευδώνυμο Α[ντώνης] Ακροθαλασσίτης⁴¹. Στα Χρονικά, όπως και προηγουμένως στον *Επίκαιρο*, δημοσιεύτηκε, επίσης, μεγάλο μέρος της ποιητικής συλλογής του γνωστού Κωνσταντινουπολίτη ποιητή Όμηρου Μπεκέ, με τίτλο *Ρίμες και Ρυθμοί*, αυτοτελής

³⁹ Για τη “Νεότερη Σχολή” της Πόλης κάνει λόγο η Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννίου στα “Φιλολογικά σαλόνια της Πόλης”, *ό. π.*, σελ. 839.

⁴⁰ Την κλασσική μορφή του σονέτου αποτελούν δύο τετράστιχα και δύο τρίστιχα. Τον ΙΣΤ' αιώνα απαντούν και άλλα είδη σονέτου, όπως το στεφάνι, το σονέτο με ουρά, το διπλό και το δίγλωσσο σονέτο. Βλ. σχετικά Thémis Siapkarakas- Pitsillides, *Le Pétrarquisme en Chypre. Poèmes d' amour en dialecte chypriote d' après un manuscrit du xvie siècle*. Texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot. Deuxième édition. <Les belles lettres>, Paris. Athènes 1975, p.p. 45-47.

⁴¹ Βλ. ενδεικτικά Α. Ακροθαλασσίτης, “Πινελιές”, [ποίημα], *περ. Χρονικά*, 1 (1911) 1. Το ψευδώνυμο αυτό υιοθέτησε ο Αντώνης Γιαλούρης από τη μεγάλη αγάπη του για τη θάλασσα. Βλ. σχετικά Λ. Πράσιнос, “Αντώνη Γιαλούρη, ‘Ζωής όνειρα’”, *περ. Ο Λόγος*, 3 (1920) 375.

έκδοση της οποίας έγινε το 1914⁴². Πρόκειται για συλλογή στην οποία ο ποιητής φαίνεται να είναι άμεσα επηρεασμένος από τα πρώτα τετράστιχα του Γρυπάρη με ροπή προς τον παρνασσισμό. Επισημαίνεται εδώ ότι το χρονικό διάστημα από τις δημοσιεύσεις ποιημάτων του Μπεκέ στον *Επίκαιρο* και στα *Χρονικά* (1909-1914) έως τις δημοσιεύσεις ποιημάτων του στο περιοδικό *Ο Λόγος* (1918) είναι καθοριστικό για την εξέλιξη της ποίησής του. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την αποκήρυξη από τον ίδιο ποιημάτων, που είχε συμπεριλάβει στην πρώτη έκδοση της ποιητικής συλλογής του *Ρίμες και Ρυθμοί*⁴³. Όταν το 1914 δημοσίευσε το ποίημά του, το οποίο δάνεισε και τον τίτλο του στην παραπάνω ποιητική συλλογή του, ο Μπεκές έδειχνε να καταβάλλει προσπάθεια να επιμεληθεί μόνο τον στίχο του. Οι στίχοι του, χαριτωμένα αφελείς, είναι και αποκαλυπτικοί των προθέσεών του:

Με ζώνουν ρίμες και ρυθμοί, κι η σιδερένια πέννα
παλέβει απελπισμένα
να πλάση τη στροφή.

[...]

Δειλιάζει η πέννα, σταματά, νεκρώνει η φαντασία,

⁴² Βλ. Όμηρος Μπεκές, "Ρίμες και Ρυθμοί: Έλα, Μόνος, Ο τρυγητής", περ. *Χρονικά* Κωνσταντινούπολης, Χρ. 3, 2 (1911) 14-15· του ίδιου, "Η ΑΙΣΣΕ Η ΧΑΝΟΥΜΙΣΑ", ό. π., σελ. 51· του ίδιου, "Θλίψη", ό. π., σελ. 105· του ίδιου, "Το Δείπνο", ό. π., σελ. 126-127· του ίδιου, "Ο Πόλεμος", ό. π., Χρ. 4, 2 (1912) 167· του ίδιου, "Θανατικό στη χώρα", ό. π. 4 (1912) 237-238. Βλ. Όμηρος Μπεκές, *Ρίμες και Ρυθμοί*, Κωνσταντινούπολις 1914. Η αυτοτελής έκδοση της συλλογής δεν έχει έως σήμερα εντοπιστεί σε καμιά δημόσια ή ιδιωτική βιβλιοθήκη στην Ελλάδα ή το Εξωτερικό. Στα περιοδικά της εποχής, όπου διαφημίζεται λίγο αργότερα από την έκδοσή της, μεταξύ των ετών 1915 έως 1922 αναφέρεται πάντοτε ότι "έχει εξαντληθεί προ πολλού".

⁴³ Πρόκειται για τα ποιήματα *Ρίμες και Ρυθμοί, Συναπάντημα, Σπαθί, Αδυναμία, Το μυστικό, Σ' αφήνω γιεία, Ο θάνατος μιανής μικρούλας, Στο χελιδόνι του 1913, Κολασμένη, Οι βάρκες, Το πάλεμα*. Τα ποιήματα αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται στο *Βιβλίο Α'*.

μια μαύρη απελπισία
 πλακώνει την καρδιά.
 Σβήνουν οι ρίμες κ' οι ρυθμοί κι απ' τα φτωχά μου στήθια
 φεύγ' η μεγάλη αλήθεια
 και μνήσκουν τα μικρά⁴⁴.

Όπως διαπιστώνει ο Λύσανδρος Πράσιнос, ένας άλλος σπουδαίος λογοτέχνης και κριτικός της Πόλης, «ο Μπεκές έχει το ένστικτο του ρυθμού σε βαθμό αξιοζήλευτο. Αλλάζει το μέτρο του, κονταίνει ή μακραίνει το στίχο του συνδυάζοντας, σα να παίζει, τις μουσικές απαίτησες του αυτιού με τις αισθητικές ανάγκες του θέματος και υποτάσσοντας, χωρίς το παραμικρό αγκύλωμα ή σκάλωμα, τις πρώτες στις δεύτερες»⁴⁵.

Ένας από τους πρώτους και αντικειμενικότερους κριτικούς του Όμ. Μπεκέ, ο Γ. Δαμόρης, σχολιάζοντας τη συλλογή του *Ρίμες και Ρυθμοί* επισήμαινε: «Η τέχνη του είναι απλή, εύληπτη, ευσυνείδητη [...]. Όχι φαντασμαγορικός πλούτος ρίμας και ήχων, ούτε πρωτοτυπία τέχνης και ιδεών, ούτε σύμβολα σκοτεινά και λεπτεπίλεπτη φρασεολογία [...]. Ο κ. Μπεκές δεν ακολουθεί λοιπόν τις νέες τεχνοτροπίες της ποίησης και τους νέους της διδασκάλους, που τόσο σκλαβώνουν τα νεαρά και φιλόδοξα τάλαντα [...]. Δάσκαλοί του φαίνονται ο Βαλαωρίτης και ο Δροσίνης»⁴⁶.

Με τα πρωτόλειά του ο Όμ. Μπεκές, δουλεύοντας και τη δαντική τερτσίνα, κάνει ήδη γνωστό ότι θα ακολουθήσει τον πετρερχισμό, έχοντας ως πρότυπο τη γενιά του '80, με

⁴⁴ Όμηρος Μπεκές, *Ρίμες και Ρυθμοί*, ό. π.

⁴⁵ Λ. Πράσιнос, “Όμηρου Μπεκέ, ‘Σταχτοπαίπελη’, ‘Οι Ωρες’, ‘Δον Κιχώτης’”, περ. *Ο Λόγος*, 3 (1921) 363-364. Βλ. επίσης Σοφία Σπανούδη, “Ο ποιητής Όμηρος Μπεκές” (Διάλεξη της Σοφίας Σπανούδη στην αίθουσα του Ελληνικού Ωδείου στις 2 Μαΐου 1923) [Πρόλογος στην Α΄ συγκεντρωτική έκδοση των ποιητικών συλλογών του Ό. Μπεκέ με τίτλο]: *Βιβλίο Α΄. Ρίμες και Ρυθμοί. Τα Νικητήρια-Ανατολίτικα-Οι θρίαμβοι του Λόγου-Η Λιτανεία του Ανθρώπου-Το παραμύθι της Σταχτοπαίπελης-Οι Ωρες-Διάφορα*. Εκδ. οίκος <Ελευθερουδάκης>, εν Αθήναις 1924, σελ. ιε΄.

⁴⁶ Γ. Δαμόρης, “Όμ. Μπεκέ, ‘Ρίμες και Ρυθμοί’”, περ. *Πάπυροι* (Πόλης), Χρ. Α΄, αρ. 3, 1914, σελ. 55-58.

έκδηλο τον θαυμασμό του στον Κ. Παλαμά. Οι ποιητικές συλλογές του Όμηρου Μπεκέ, κατέταξαν τον ποιητή ανάμεσα στους κυριότερους Έλληνες πετράρχικούς ποιητές του 20ού αιώνα⁴⁷ και τον καταξίωσαν ως έναν από τους επιγόνους του Κ. Παλαμά⁴⁸. Στα *Χρονικά*, κατά τη διάρκεια της τετραετούς ζωής τους, απαντούν επίσης και οι πρώτοι αγώνες των δημοτικιστών εναντίον της Συντήρησης και του Κλήρου, δείγμα της πλήρους αποστασιοποίησης της μερίδας αυτής των λογίων από τη φαναριώτικη κληρονομιά⁴⁹. Οι αγώνες αυτοί συνεχίστηκαν δραματικότερα από το 1918 έως το 1922 μέσα από τις σελίδες του περιοδικού *Ο Λόγος*⁵⁰.

Με την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου σημειώθηκε ύφεση σε όλες σχεδόν τις δραστηριότητες των Κωνσταντινουπολιτών και Μικρασιατών. Αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης του Μούδρου, το 1918⁵¹, που σήμανε τυπικά τη λήξη του πολέμου, απεγκλωβίστηκε κάθε πνευματική δύναμη που ζητούσε αφορμή να εκφραστεί ελεύθερα. Οι ευρύτερες περιοχές της Ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας ακολούθησαν την ταχύρυθμη αναδιοργάνωση των χωρών της Ευρώπης και τότε παρατηρήθηκε με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη τέτοια άνθηση σε όλους τους τομείς της πνευματικής ζωής, ώστε δικαιολογημένα η τετραετία 1918-1922 χαρακτηρίστηκε ως η «περίοδος της αναλαμπής πριν από το τέλος»⁵².

⁴⁷ Βλ. Κ. Μητσάκης, *Ο πετράρχισμός στην Ελλάδα. Ανθολογία ελληνικού σονέτου*, Αθήνα 1978, σελ. xii.

⁴⁸ Βλ. στην *Ελληνική ποίηση, Ρομαντικοί - Εποχή Παλαμά - Μεταπαλεμικοί*. "Οι επίγονοι. Όμηρος Μπεκές". Επιμέλεια Μ.Γ. Μερακλής. <Σοκόλης>, τ.3, Αθήνα 1997, σελ. 504-507.

⁴⁹ Βλ. ενδεικτικά Δ.Χ., "Ιδικά μας και ξένα: 'ο Άγιος Επόπτης'", περ. *Χρονικά*, 2 (1911) 82.

⁵⁰ Βλ. Η Διεύθυνση [=Όμηρος Μπεκές], "Χρονικά (Απαιτούμε)", *Ο Λόγος*, 1 (1919) 153-154. Του ίδιου, "Τύρω σ' έναν άγιο", *ό. π.*, 1 (1919) 194-196. Του ίδιου, "Χρονικά (Ο Άγιος Σεργών)", *ό. π.*, 2 (1919) 37.

⁵¹ Βλ. Στάθης Καραβίας, "Η κατάσταση εν Τουρκία και η Συνθήκη των Σεβρών", *Παγκόσμιος Ιστορία*, <Ελευθερουδάκης>, εν Αθήναις, τ. 2, Μέρος Β', 1934, σελ. 1079.

⁵² Ο χαρακτηρισμός έχει δοθεί από τον Καθηγητή Νεοκλή Σαρρή σε

Κατά τη διάρκεια της “Ανακωχής”, όπως ονομάστηκε η χρονική περίοδος από την υπογραφή της συνθήκης του Μούδρου έως το 1922, έγινε στην Κωνσταντινούπολη επανέκδοση εφημερίδων, των οποίων η κυκλοφορία είχε διακοπεί την περίοδο του τετραετούς μεγάλου πολέμου ή και λίγο νωρίτερα. Ιδρύθηκαν τότε και αρκετά νέα έντυπα. Τα σημαντικότερα φιλολογικά περιοδικά που εκδόθηκαν το 1918 ήταν *Ο Λόγος* (1918-1922)⁵³ με εκδότη τον Γ. Χαλκούση και διευθυντή τον Όμηρο Μπεκέ και η *Ζωή του Απόστολου Μελαχρινού* (1920-1922). Όσο αφορά τη *Ζωή* πρόκειται για την τρίτη περίοδο της έκδοσής της⁵⁴. Κινήθηκε καθαρά στο πλαίσιο του συμβολισμού με προεξάρχοντα τον ίδιο τον Μελαχρινό, ο οποίος, εκτός διάφορων άλλων ποιημάτων του, δημοσίευε και αποσπάσματα της γνωστής ποιητικής σύνθεσής του *Απολλώνιος*⁵⁵. Η επιλεκτική στάση του εκδότη, εκτός από

ραδιοφωνικές συνεντεύξεις του. Για την πνευματική ζωή της Κωνσταντινούπολης κατά την περίοδο της Ανακωχής βλ. Πολυχρόνης Κ.Ενεπεκίδης, *Τραπεζούντα-Κωνσταντινούπολη-Σμύρνη. Τρία κέντρα του Μικρασιατικού Ελληνισμού 1800-1923*. <Ωκεανίδα>, Αθήνα 1989. Βλ. επίσης αναλυτικά Ποσάντζη, *Μπεκές*, τόμ Α'.

⁵³ Για το περιοδικό *Ο Λόγος* βλ. τα εξής 1) Δημήτρης Δασκαλόπουλος, “Λόγος”, στην Εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*, στο αντίστοιχο λήμμα. 2) Εμμανουήλ Κριαράς, “Ευρετηριακοί πίνακες του περιοδικού ‘Λόγος’ 1918-1922”. Ανάτυπο από το περιοδικό *Η καθ’ ημάς Ανατολή*, 2 (1994) 7-23 (=Εμμανουήλ Κριαράς, *Θητεία στη Γλώσσα*. <Γκοβόστη>, Αθήνα 1998, σελ. 305-323). 3) Γιάννης Παπακώστας, “Τα περιοδικά της Κωνσταντινούπολης (1880-1922)”, περ. *Η Λέξη*, τχ. 26 (1995) 193. 4) Εμμανουήλ Κριαράς, *Λόγιοι και Δημοτικισμός*. <Εκδοτική Αθηνών>, Αθήνα 1997, σελ. 56-101. 5) Β. Ποσάντζη, *ό. π.*, τόμ. Α', σελ. 94-219.

⁵⁴ Βλ. Αγορή Γκρέκου, *ό. π.*

⁵⁵ Για τον *Απολλώνιο* βλ. Απόστολος Μελαχρινός, *Απολλώνιος*. <Κύκλος>, Αθήνα 1938 και σε νεότερη έκδοση: Απόστολος Μελαχρινός, *Τα Ποιήματα*. Επιμέλεια Αγορής Γκρέκου. <Εστία>, Αθήνα 1994, σελ. 185 κεξ. Για την ερμηνεία του *Απολλωνίου* βλ. Πολυξένη Σκαρτσή, *Φιλολογικά και ερμηνευτικά σχόλια στο ποιητικό έργο του Απόστολου Μελαχρινού* (αδημ. διδακτορική διατριβή), Αθήνα 1998.

τη λογοτεχνική κριτική που ασκούσε ο ίδιος, φαίνεται και από τις μεταφράσεις έργων του Mallarmé, του Baudelaire, του Claudel και άλλων, που δημοσίευαν συνεργάτες του περιοδικού⁵⁶.

Ευρύτερης κυκλοφορίας, το περιοδικό *Ο Λόγος*⁵⁷, και αντίθετος πόλος της *Ζωής*, εξέφραζε τον μαχόμενο δημοτικισμό. Από λογοτεχνική άποψη και όσο αφορούσε στην ποίηση, που παρουσιάζεται εδώ, υπηρετούσε σε γενικές γραμμές πιστά τον πετράρχισμο. Στην πραγματικότητα συνέχιζε την παράδοση του περιοδικού *Χρονικά* και οι περισσότερες συνθέσεις των συνεργατών του αποτελούσαν διάδοχη κατάσταση των σονέτων που δημοσίευε ο Ι. Γρυπάρης στη *Φιλολογική Ηχώ* καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του στην Πόλη, όπου υπηρέτησε ως σχολάρχης σε διάφορα λύκεια έως το 1897⁵⁸. Ο αμοιβαίος θαυμασμός εξάλλου των τακτικών συνεργατών του *Λόγου* και του Γρυπάρη εκδηλώνεται και στις σελίδες του περιοδικού με κολακευτική επιστολή του ποιητή για τις προσπάθειες των συντακτών του⁵⁹ και με δημοσίευση από πλευράς της διεύθυνσης του *Λόγου* μερικών από τα *Ιντερμέδια* του⁶⁰, μεταφραστικών αποσπασμάτων του από τη ραψωδία Ψ της

⁵⁶ Η Αγορή Γκρέκου, σχολιάζει: «Ακόμα και ένα ενημερωτικό σημείωμα ανωνύμου, πιθανότατα του Μελαχρινού, με αναφορά στη δημοσίευση του μανιφέστου του φουτουρισμού του Marinetti δείχνει ξεκάθαρα τον προσανατολισμό του». Α. Γκρέκου, *ό. π.*, σελ. 18-20 και 23-24.

⁵⁷ Βλ. Γιάννης Παπακώστας, *ό. π.*.

⁵⁸ Για το θέμα αυτό βλ. τα εξής: 1) Νίκος Α. Βέης (Bees), «Γρυπαρικά», *ό. π.*, σελ. 607. 2) Γ. Βαλέτας, *ό. π.*, σελ. 123-126. 3) Ποσάντζη, *ό. π.*, τόμ. Α', σελ. 143-145, όπου δημοσιεύεται ολόκληρη η επιστολή που είχε αποστείλει ο Γρυπάρης στον *Λόγο* το 1919. Εκεί υπάρχει η μαρτυρία του ίδιου του ποιητή για τις υπηρεσίες του σε συγκεκριμένα Λύκεια της Πόλης ανάμεσα στα έτη 1892 έως 1896.

⁵⁹ Βλ. Ι. Ν. Γρυπάρης, «[Επιστολή]», περ. *Ο Λόγος*, 1 (1919) 1. Επισημαίνεται ότι από την επιστολή που αναφέρεται αμέσως παραπάνω, δημοσιεύτηκε στον *Λόγο* μόνο απόσπασμά της γενικότερου ενδιαφέροντος για το περιοδικό.

⁶⁰ Βλ. Ι. Ν. Γρυπάρης, «*Ιντερμέδια*», *ό. π.*, 2 (1920) 161-162.

*Ιλιάδας*⁶¹, καθώς και επαινετικής κριτικής του Α. Γιαλούρη για το έργο του⁶². Επιβεβαίωση της προτίμησης των συνεργατών του Λόγου στο σονέτο αποτελεί επίσης και η δημοσίευση στο περιοδικό εκτενούς και εμπεριστατωμένης μελέτης του Γεράσιμου Σπαταλά για το είδος αυτό της ποίησης⁶³. Η πρώτη τάση, λοιπόν, που γίνεται φανερή στο περιοδικό και επισκιάζει, μπορούμε να πούμε, τις άλλες δύο που διακρίνονται, εκφράζεται από τους πετράρχικούς ποιητές Απόστολο Μαρμελή, Απόστολο Μαγγανάρη και άλλους, ελάχιστα γνωστούς, με κορυφαίο τον διευθυντή του Όμηρο Μπεκέ. Μία δεύτερη τάση εκδηλώνεται από ποιητές που μπορούν να τοποθετηθούν στο μεταίχμιο ανάμεσα στον παρνασσισμό και τον συμβολισμό, χωρίς να κατορθώνουν πάντοτε να απομακρύνονται από τον πετράρχισμό και τον ρητορισμό. Εκπρόσωποι της τάσης αυτής είναι οι ποιητές Φοίβος Ανατολέας και Δημήτρης Οικονομίδης. Η τρίτη τάση, τέλος, που υπηρετεί καθαρότερα τον συμβολισμό, εκπροσωπήθηκε από τον Δημήτρη Οικονομίδα και τον Θράσο Καστανάκη, ο οποίος, στα περιοδικά της Πόλης έκανε την εμφάνισή του και ως ποιητής⁶⁴.

Το 1912, έτος έναρξης των Βαλκανικών πολέμων, συνεπήρε πολλούς Έλληνες λογοτέχνες, ύστερα από τη νικηφόρο προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Μακεδονία. Τον πρώτο λόγο είχαν οι Κωνσταντινουπολίτες, οι οποίοι έβλεπαν να υλοποιείται το όραμα του Ελ. Βενιζέλου για τη Μεγάλη Ελλάδα με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη. Η λογοτεχνική παραγωγή της περιόδου αυτής χαρακτηρίζεται από σονέτα, κυρίως πατριωτικού περιεχομένου. Κατά την περίοδο της Ανακωχής η Μεγάλη Ιδέα αποτελούσε τον κρυφό

⁶¹ Βλ. Ι. Ν. Γρυπάρης "Από τον Όμηρο (Ιλ. Ψ 54-110)", ό. π., 1 (1919) 2-3.

⁶² Όπως στη σημείωση, αρ. 2.

⁶³ Βλ. Γερ. Σπαταλάς, "Για το σονέτο", ό. π., 3 (1920) 519-530.

⁶⁴ Βλ. ενδεικτικά Θράσος Καστανάκης, "Λυρικές Πρόξες", περ. Διώνυσος (Πόλης), χρ. Α', αρ. 1, 1919, σελ. 3 κεξ. Για τον Θράσο Καστανάκη βλ. Λιλή Ιακωβίδη, *Βενέζης, Καστανάκης. Δοκίμια ζωής και τέχνης*. <Διογένης>, Αθήνα 1976.

πόθο των Ρωμιών για την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Έτσι, ο Όμηρος Μπεκές άνοιξε τις σελίδες του Λόγου με το σονέτο του *Οι Εύζωνοι*⁶⁵, ποίημα που είχε εμπνευστεί κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και είχε συμπεριλάβει στην ποιητική συλλογή του *Τα Νικητήρια*, η οποία περιέχεται στην πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του, το 1924⁶⁶. Το ποίημα αυτό, όπως ήταν φυσικό, είχε μεγάλη απήχηση σε όλο τον Απόδημο Ελληνισμό και δημοσιευόταν επί σειρά ετών σε ελληνικά έντυπα του Εξωτερικού⁶⁷. Το σονέτο παρουσιάζει το όραμα του ποιητή για την ενότητα και τη συνέχεια του Ελληνισμού από την Αρχαιότητα έως την Ελληνική Επανάσταση:

*Μέσα σας έσμιξε η φωτιά του Ελληνικού ουρανού
σαν κάτι απ' την παράτολμη του Σπαρτιάτη φρένα,
σαν κάτι απ' τη θρησκοθήπτη ψυχή Βυζαντινού
και κάτι απ' την αστείρευτη πνοή του Εικοσιένα*⁶⁸.

Σε άλλο σονέτο του Όμηρου Μπεκέ από τη συλλογή οι *Θριάμβοι του Λόγου*, είναι φανερές οι επιδράσεις από την ποίηση του Γ. Σουρή:

*-Φέρτε μια λάμπα. -Σώθηκε! -Τι σώθηκε; -Το γκάζι.
Νάμουν Δημόκριτος να πω με γέλια: δεν πειράζει,
μα νέτος είμαι' εγώ ποιητής και ριμαδόρος σκέτος...*

*Κ' ένας μπακάλης γείτονας πώχει τον κόσμο πνίξει,
αηγήλωσε τη λάμπα του και σ' άσπρο στόρι-ω πλήξη!
Ξυλοσαλεύουνε δυο σκιές- σα Φασουλής και Περικετός*⁶⁹.

⁶⁵ Βλ. στον Λόγο, Ο. Μπεκές, "Οι Εύζωνοι", 1 (1918) 1.

⁶⁶ Βλ. Όμηρος Μπεκές, *Βιβλίο Α΄*, ό. π..

⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά Ο. Μπεκές, "Οι Εύζωνοι", εφ. *Πατρίς* (Buenos Aires) της 27 Σεπτεμβρίου 1930, σελ. 1.

⁶⁸ Όμηρος Μπεκές, "Οι Εύζωνοι". [Απόσπασμα από το ποίημα], ό. π. [= Όμηρος Μπεκές, *Βιβλίο Α΄. Τα Νικητήρια*, σελ. 76].

⁶⁹ Όμηρος Μπεκές, "1918". [Απόσπασμα από το ποίημα], *Ο Λόγος*, 1 (1918) 81. [= *Βιβλίο Α΄*, σελ. 142].

Ο δανεισμός των δύο ηρώων του Σουρή, Φασουλή και Περικλέτου, όπως και η σύνθεση του ποιήματος κατά το πρότυπο των ποιητικών ημερολογίων του μεγάλου σατιρικού ποιητή μας, δείχνουν την εκτίμηση του Μπεκέ προς έναν από τους αντιπάλους του Ψυχάρη⁷⁰. Η εκτίμηση αυτή είναι έκδηλη και σε άρθρο του Μπεκέ με αφορμή τον θάνατό του Σουρή, το 1919⁷¹.

Η πλέον αξιοσημείωτη προσπάθεια του Ό. Μπεκέ ήταν η προσπάθειά του να προσεγγίσει τον παρνασσισμό⁷². Η τάση αυτή γίνεται φανερή στα *Ανατολίτικα* σονέτα του, αντιπροσωπευτικότερο από τα οποία είναι το ποίημα “Στο Ταρσί”:

*Ψιλή βροχή, θρηνητικιά μουσκεύει τα σοκάκια.
Μέσα στο βαρβαρόφωνο του παζαριού μεϊντάνι
ψυχή! Πίσω απ' τα πένθιμα της συννεφιάς γιασμάκια
φαγκρίζει ο γήλιος, σα χλωμό χανούμσας γκερτάνι.
[...]*

*Και λες περνούν στη όψη τους, σαν των ονείρων σμάρια,
μέσα σε ζάλες που σκορπούν τ' αραβικά μπαχάρια,
του ξακουστού Μπεξεστενιού μαλαμματένι' οι θρύλλοι*⁷³.

⁷⁰ Βλ. Γεώργιος Σουρής, “Το Ταξίδι του Ψυχάρη”, *Τα Άπαντα*. Νέα ολοκληρωμένη έκδοση. Αναστύλωση και έκρινε Γ. Βαλέτας, τ. 5, <εκδ. Χρ. Γιοβάνη Ο.Ε.>, Αθήναι 1966, σελ. 93-95. Για τη διαμάχη του Σουρή με τον Ψυχάρη βλ. Χρ. Εμμ. Αγγελομάτης, *Ελληνικά ρομαντικά χρονικά (Άνθρωποι, ιδέες, ζωή)*. <Βιβλιοπωλείον της “ΕΣΤΙΑΣ” Ι.Δ. Κολλάρου και ΣΙΑ Α.Ε.>, Αθήναι χ.χρ., σελ. 374-381.

⁷¹ Βλ. Ο. Μπεκές, “Η δολοφονία του Σουρή”, *Ο Λόγος*, 1 (1919) 478.

⁷² Σχετικά με τη μορφή και το περιεχόμενο της ποίησης των παρνασσικών βλ. Ελένη Πολίτου- Μαριμαρινού, *Ο Παλαμάς και οι Γάλλοι Παρνασσικοί. Συγκριτική φιλολογική μελέτη*, Αθήνα 1976, ειδικότερα τις σελίδες 23-39. Βλ. επίσης της ίδιας, “Κωστή Παλαμά, Αγνάντια το παράθυρο...Το πέρασμα από τον παρνασσισμό στον συμβολισμό”, περ. *Αντί*, περίοδος Β', τχ. 545, 18 Φεβρουαρίου 1994, σελ. 59-65.

⁷³ Ο. Μπεκές, “Στο Τσαρσί”. [Απόσπασμα από το ποίημα], *Ο Λόγος*, 1 (1919) 100. [= *Βιβλίο Α'*, σελ. 97 με μικρές ορθογραφικές διαφορές].

Το ποίημα του Όμηρου Μπεκέ “Στο Ταρσί” θεωρώ ότι αποτελεί ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα ποιήματα των ομογενών ποιητών της οθωμανικής Ανατολής, που προσχώρησαν στα σύγχρονα λογοτεχνικά δυτικά ρεύματα στις αρχές του 20ού αιώνα, καθώς σε αυτό συναντώνται η ευρωπαϊκή επιρροή (παρاناσσισμός) με την ανατολίτικη παράδοση. Ο Αντώνης Γιαλούρης, κατηγορώντας τον Όμηρο Μπεκέ, επισημαίνει ότι στα *Ανατολίτικα* σονέτα του έχει αντιγράψει τον Hérédia⁷⁴ και βρίσκει τις τούρκικες λέξεις, όπως *μείντάνι* [=πλατεία], *γιασιμάκια* [=πέπλα], *γκερτάνι* [=μάγουλο], ακατάλληλες για την ποίηση⁷⁵. Τις κατηγορίες αυτές με πειστικά επιχειρήματα αντέκρουσε ο Όμηρος Μπεκές⁷⁶.

Ο Απόστολος Μαμμέλης, ο δημιουργός των *Θαλασσινών σονέτων*⁷⁷, στα πρωτόλειά του στον Λόγο εμφανίστηκε με έντονη την επίδραση από τον Δ. Σολωμό, όπως οι περισσότεροι δημοτικιστές ποιητές της Πόλης. Το παρακάτω εξάστιχο, από τα πρώτα ποιήματα του Μαμμέλη που δημοσιεύτηκαν στον Λόγο, εκφράζοντας προσωπικά συναισθήματα, παραπέμπει, χωρίς άλλες αναζητήσεις, στον σολωμικό ρυθμό⁷⁸:

Στης ζωής μου το νύχτιο δρόμο
κουβαλώντας τη λήθη στον ώμο
περπατώ κι' αργοσβύνω απ' τον πόνο,
μαρτυρίου τηρώντας σιγή,
και τον κρύφιο μου κρύβοντας στόνο
καρτερώ κι' η ψυχή μου ως να βγει.

⁷⁴ Ο Γιαλούρης αναφέρεται συγκεκριμένα στα σονέτα του Hérédia, *L' Orient et les Tropiques*.

⁷⁵ Βλ. Αντώνης Γιαλούρης, “Όμηρου Μπεκέ, ‘Δον Κιχώτης’”, *Ο Λόγος*, 3 (1921) 658.

⁷⁶ Βλ. Όμηρος Μπεκές, “Ανοιχτό Γράμμα”, *Ο Λόγος*, 4 (1922) 68.

⁷⁷ Βλ. Απόστολος Μαμμέλης, *Τα Θαλασσινά*, Αθήνα 1925.

⁷⁸ Απόστολος Μαμμέλης, “Μαρτυρίου Σιγή”, *Ο Λόγος*, 2 (1920) 125. [= *Απ' τα σκότη στο φως*. <Τύποις Π.Γ. Μακρή και Σ^{ΙΑ}>, Αθήνα 1924, σελ. 32].

Ο Μαρμελής, όπως και ο Όμηρος Μπεκές, καλλιέργησε όλα σχεδόν τα είδη του πετραρχισμού: σονέτο, τερτσίνα, οκτάστιχο, εξάστιχη στροφή. Ύστερα από την απώλεια της όρασής του⁷⁹, παρουσιάζει στην ποίησή του φιλοσοφικούς στοχασμούς, καθώς εκμυστηρεύεται και ο ίδιος: «Στις βαρειές ώρες της αγιάτρευτης δημιουργικής αγρύπνιας, [...] η σκέψη πέρνοντα^[sic] την πιο δημιουργική φόρα, περνά την εγκεφαλική υπερένταση και υψώνεται ως τον δημιουργικό χαμό, που τον θεωρώ, ως τη μοναδική εκδήλωση στη ζωή της συνειδητής επαφής της ψυχής του ανθρώπου προς τους εκτός αυτού μυστικούς κόσμους και το άπειρο [...]. Σ' αυτόν τον δημιουργικό χαμό, που δυναμώνει τα φτερά της η ψυχή[...], βρήκα την υπέρτατη ηθική ικανοποίηση και γαλήνη, ως και την ευτυχία εκείνη, που με κρατά καρφωμένο στην Ιδέα⁸⁰. Αυτές τις απόψεις του τις εκφράζει και στη ποίησή του:

*Κι' απ' του χαμού τα λείψανα στον παλαιμό της ύλης,
παίρνει ζωή ένα αυτόφαντο ρημάδι,- η πρώτη ιδέα-
και γοργοϊφάντρα του αίλου, σ' ανίπαρχτο πατώντας,
ξεπλάθει τη συνείδηση, τα ονείρατα, τους πόθους!...⁸¹*

Ο ποιητής Φοίβος Ανατολέας έκανε προσπάθειες να παρουσιάσει συμβολιστικές τάσεις, χωρίς να πετυχαίνει να απαγκιστρώνεται από τον ρητορισμό, όπως στο παρακάτω απόσπασμα:

*Ως κι' ο γαλάζιος ουρανός πέλαο για με είν' ουράνιο
που ολόχαρες οι σκέψεις μου ανάερα ταξιδεύουν.
Όλα είνε φως -- σ' όλα φωτός χυμέν' είνε αρμονία
κι' όλα όμορφα, κι όλα ήσυχα, κι' όλ' αποχανωμένα,*

⁷⁹ Ο Απ. Μαρμελής έχασε την όρασή του σε νεαρή ηλικία, ύστερα από ατύχημα. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, κατόρθωσε να σπουδάσει ιατρική στο Βερολίνο, το Μόναχο και την Ιένα. Για τη ζωή και το έργο του βλ. Γιάγκος Αργυρόπουλος, Απ. Μαρμελής. Ο ποιητής και το έργο του. Κριτική μελέτη. Διάλεξις. Αίθουσα Παρνασσού 25-2-1931. Βλ. επίσης Αντρέας Καραντώνης, "Απόστολος Μαρμελής", *Τα Νέα Γράμματα*, χρ. Α' (1935) 118.

⁸⁰ Απ. Μαρμελής, "Πρόλογος", *Απ' τα σκότη στο φως*, ό. π., σελ. 8.

⁸¹ Απ. Μαρμελής, "Υλη, Ιδέα, Ψυχή, Φως, Θεός", ό. π., σελ. 16.

*μαχμούρικα, τεμπέλικα, που απορροφούν τον ήλιο*⁸².

Ο Ανατολέας ήταν ο φιλόσοφος ποιητής του Λόγου. Η συνολική όμως προσφορά του δεν μπορεί ακόμη να εκτιμηθεί εξελικτικά, εφόσον δεν έχει εντοπιστεί η πρώτη ποιητική συλλογή του.

Θεαματική εξέλιξη παρουσιάζεται στην ποίηση του Δημήτρη Οικονομίδη. Ανάμεσα στα πρωτόλεια που δημοσίευε στον Λόγο, το 1918, και τα ποιήματα που δημοσίευσε στο περιοδικό Διόνυσος της Πόλης, ένα χρόνο αργότερα, η διαφοροποίηση είναι αισθητή. Ο Δημ. Οικονομίδης ίδρυσε το περιοδικό Διόνυσος⁸³ μαζί με τον Θράσο Καστανάκη, το 1919, ένα χρόνο μετά την έκδοση του Λόγου, όταν η ύλη του περιοδικού δεν τους ικανοποιούσε πλέον⁸⁴. Γι' αυτό και το περιοδικό έφερε τον διευκρινιστικό υπότιτλο "Δελτίο της ελεύθερης διανόησης". Και οι δύο εκδότες ήταν σε πολύ νεαρή ηλικία, μόλις δεκαοκτώ ετών. Ο Οικονομίδης ήταν μαθητής του Όμηρου Μπεκέ στην Εθνική Σχολή Γλωσσών και Εμπορίου⁸⁵, στην οποία ο Μπεκές υπηρετούσε ως καθηγητής της γαλλικής⁸⁶. Ο Θρ. Καστανάκης υπήρξε μαθητής του Λύσανδρου Πράσινου, τακτικού συνεργάτη και αυτού στον Λόγο⁸⁷, ο οποίος υπηρετούσε, επίσης, ως καθηγητής της γαλλικής στο ελληνογαλλικό Λύκειο Χρ. Χατζηχρήστου στο Πέραν⁸⁸. Και οι δύο μαθητές ήταν θανμαστές και

⁸² Φοίβος Ανατολέας, "Λιακάδα". [Απόσπασμα από το ποίημα], Ο Λόγος, 3 (1921) 316-317.

⁸³ Βλ. περιοδικό Διόνυσος (Πόλης) Απρ.-Μάιος 1919 - Μάρτης-Απρίλης 1920.

⁸⁴ Βλ. Δημ. Ν. Οικονομίδης, "Το ξεκίνημα. Ο 'Λόγος', ο 'Διόνυσος' και ο Θράσος Καστανάκης", ΝΕ, 94 (1973) 1021.

⁸⁵ Ο. π., σελ. 1017. Βλ. επίσης Ανδρέας Σταϊκίδης, ό. π.

⁸⁶ Βλ. Α[γγελίδης] [Γιώργος], "Βιογραφικά του ποιητή", Μνήμη του ποιητή Όμηρου Μπεκέ, ό. π., σελ. 8.

⁸⁷ Βλ. Λ. Πράσιнос, "Απάντηση στον κ. Μελαχρινό", Ο Λόγος, 4 (1922) 358-359.

⁸⁸ Βλ. Σμαράγδα Μοστράτου, Λύσανδρος Πράσιнос. Πεζογράφος-ποιητής-ζωγράφος 1888-1936. <Κέδρος>, Αθήνα 1984, σελ. 56-57. [Στο εξής: Μοστράτου, 1984].

συστηματικοί μελετητές του γαλλικού συμβολισμού⁸⁹. Ο Διόνυσος, ύστερα από κυκλοφορία ενός περίπου έτους, διέκοψε την έκδοσή του για οικονομικούς λόγους⁹⁰. Τότε οι νεαροί εκδότες του ξαναγύρισαν κοντά στους δασκάλους τους, συνεχίζοντας να δημοσιεύουν στον Λόγο ως τακτικοί συνεργάτες του έως το 1922⁹¹.

Στους παρακάτω στίχους, που δημοσιεύτηκαν στον Λόγο, είναι αισθητές οι διαφορές ανάμεσα στις πρώτες διαφορετικές απόπειρες του Δημ. Οικομίδη στον Λόγο και τον Διόνυσο:

*Πρασινοστόλιστα δεντριά τρελλών περιβολιών
Με γνέφουν με τα μύρια τους τα χέρια
Μπρος στο παράθυρό μου κι ονειροπολώ.
Με σειρηνολαλιές με προσκαλούν τα ταίρια.*

*Αχνές πεταλουνδίτσες ωριοξεντητές
Απ' τα χλωρόκλαδα γλυστρώντας ξεπροβαίνουν
Κι όλο καμάρι κι ομορφιά σα γελαστές
Απ' το παράθυρό μου μπρος τρεμοδιαβαίνουν.
[...]*

*Και καρτερώ μια μέρα για ναρθή
Που απ' τη χαρά σου, Φαντασία, θαλλάξης!*

⁸⁹ Βλ. Δημ. Ν. Οικονομίδης, ό. π.. Σύμφωνα με την Αγορή Γκρέκου, «οι νεαροί εκδότες του Διόνυσου εξέφραζαν δυναμικό, πηγαίο και υλικότερο συμβολισμό, σε αντίθεση με τον μουσικότερο και καθαρότερο συμβολισμό, που εξέφραζε ο Μελαχρινός και η λογοτεχνική ομάδα της Ζωής»: Αγορή Γκρέκου, «Ο συμβολισμός στα φιλολογικά περιοδικά της Κων/πολης (1895-1922) », στο *Ο Έξω-Ελληνισμός. Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη 1800-1922. Πνευματικός και κοινωνικός βίος*. Επιστημονικό Συμπόσιο 30 και 31 Οκτωβρίου 1998. <Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτης>, Αθήνα 2000, σελ. 128.

⁹⁰ Βλ. Δημ. Ν. Οικονομίδης, ό. π., σελ. 1023.

⁹¹ Το τελευταίο τεύχος του περιοδικού κυκλοφόρησε τον Ιούλιο 1922, ένα μήνα πριν από τη Μεγάλη Καταστροφή.

*Το σιδερόφραγμα της Τέχνης θα σπασθή
Και τρισελεύτερη στα πέρα θα πετάξῃς⁹².*

Άξια προσοχής είναι εδώ η προσμονή του Δημ. Οικονομίδη μετάβασης από τον παρνασσισμό σε μια συμβολιστική κατεύθυνση, προσδοκώντας, καθώς μαρτυρούν οι στίχοι του, την απελευθέρωση από τη συμβατικότητα της ποιητικής τέχνης προς την ελευθερία του στίχου. Ο Οικονομίδης στην Πόλη εγαλουχείτο, κυρίως, από παρνασσικούς ποιητές, όπως τον δάσκαλό του Όμηρο Μπεκέ, ο οποίος ποτέ δεν διαφοροποίησε τις αρχικές απόψεις του για την ποίηση. Αξιοσημείωτος στο παραπάνω ποίημα είναι και ο εγκλωβισμός του Οικονομίδη σε γλωσσοπλαστικές υπερβολές, όπως *πρασινοστόλιστα, σειρηνολαλιές, ωριοκεντητές, χλωρόκλαδα*, μιμούμενος προφανώς τον Παλαμά, όχι όμως με την ίδια ευστοχία.

Η προσπάθειά του να ακολουθήσει συμβολιστική κατεύθυνση είναι φανερή στο επόμενο ποίημά του, δημοσιευμένο στον *Διόνυσο*. Σ' αυτό υπάρχει μία κυκλική δομή που στοιχειοθετείται, όχι τόσο νοηματικά, όσο μουσικά⁹³:

*Κυλάνε ...
Κύματα - κόρφοι σε γυμνωμένο ποθολάγγεμα ...
ξέστηθες σκέψεις σε λαγνήν απαντοχή ...
σε ατέρμονη μούσα επική
ρίμες ηρώϊσες ...-
κυλάνε κύματα ωκεανών: δαρμοί
ιδεών σ' έργο ωκεάνειο και χαμοί
στάπειρα των απείρων....
[...]*

*Κι ολούθε μια πνοή Βοριά - επικά λαλήματα
με λυρικά δεσμάτα -
και πάντα μια αλλαγή:*

⁹² Δημήτρης Οικονομίδης, [Απόσπασμα από το ποίημα] "Απ' το παράθυρό μου", *Ο Λόγος*, τ. 1, 1918, σελ. 73-74.

⁹³ Παρά τον ισχυρισμό της Γκρέκου, ό. π., το παραπάνω ποίημα του Οικονομίδη αποτελεί μια ίσως εξαίρεση.

Θνητοί, ιδεών δαρμοί, χαμοί μες στάπεια...

Κύματα και σύννεφα κυλάνε ...
 Κι όλα βουβά - ξυπνή σιωπή ...
 Κι όλα - ξαγρυπνισμένον οραμάτισμα
 κόσμων μελλόμενων στη φαντασία του πλάστη τους...
 Κυλάνε ...⁹⁴

Ο Θράσος Καστανάκης, ο οποίος διάβαζε με πάθος τους "poètes maudits" και μιμούνταν ακόμη και τη συμπεριφορά τους⁹⁵, κάνει πιο ξεκάθαρο τον προσανατολισμό του στον συμβολισμό από τη δημοσίευση των πρώτων κιόλας στίχων του στον Διόνυσο, το 1919:

Δεν ξαφνίζομαι μαζί σου, πράσινο ονειρόφεργο, σταλμένο
 απ' της Μούσας τα ματόκλαδα
 όταν σκέβρωνε την ιδέα μεσ' σε μυστικό, ξωτικό
 από βαρβαρωσύνη.
 Μαζί σου σιγαλιές γαλινοπειράχτες και βραδιές τρίσθαμπες και
 βραδιές με παραδοξότητες μύρων.
 Σιγαλιές κρυβγότοπων - έκστασες χρυσόγλυπτες - και

μεριάζετε και φτερουγιάζετε μεσ' στο στρόβιλο των αόριστων απεριό-
 ριστων δισταγμοί που τη χλαλοή τη στενάζετε απ' την αθώρητη συρροή
 ...Ω! ψήχωσες, ο μυροχόος περνά στην τρέλλα της νάρκης μου [...].

Μαζί σου σειρές χρωμάτων, τότε σκλάβες πονηρομίλητες - πότε ρηγο-
 περπάτητες - σειρές χρωμάτων μαζί σου -
 Θησαυρός σύγχυσης⁹⁶.

⁹⁴ Δημ. Ν. Οικονομίδης, [Απόσπασμα από το ποίημα] "Άπλαστοι κόσμοι", περ. Διόνυσος, χρ. Α', αρ. 1, 1919, σελ. 12.

⁹⁵ Βλ. Δημ. Ν. Οικονομίδης, ό. π., σελ. 1021.

⁹⁶ Απόσπασμα από το ποίημα "Αψέντι", που περιέχεται στη συλλογή *Λυρικές Πρόξες*, περ. Διόνυσος, ό. π., σελ. 5-6. Χρήση του ποτού αψέντι έκανε η γαλλική διανόηση, κυρίως οι "poètes maudits". Ο Καστανάκης έπινε αψέντι στο πολιτικό καφενείο "Άσπρος Γάτος", του οποίου ήταν θαμώνας. Το είχε ονομάσει έτσι ο ίδιος με τη συντροφιά του, κατά το πρότυπο του αθηναϊκού

Οι πρώτοι στίχοι του Καστανάκη, τα λυρικά πεζοτραγουδά του, κυκλοφόρησαν σε ποιητική συλλογή, η πρώτη ποιητική συλλογή του, από τις εκδόσεις του περιοδικού *Διόνυσος* με τίτλο: *Οι Ερημιές του Ηλιόχαρου* (1919)⁹⁷. Η έκδοση αυτή χαιρετίστηκε με πολύ ενθουσιασμό από τους συνεργάτες του *Λόγου*, οι οποίοι δημοσίευσαν στο περιοδικό τους διθυραμβικές κριτικές⁹⁸. Οι κριτικοί, όμως, του περιοδικού *Ζωή* δεν είχαν καθόλου την ίδια γνώμη για την ποίηση του Καστανάκη. Κριτικός του περιοδικού με τα αρχικά Τ. Α. προσπάθησε να μειώσει την αξία των στίχων του, ισχυριζόμενος ότι είχε μιμηθεί τους ποιητές Rimbaud και Claudel⁹⁹. Ο ισχυρισμός αυτός του κριτικού της *Ζωής* προκάλεσε την οργή του Λ. Πράσινου, ο οποίος του απάντησε από τον *Λόγο* με σοβαρά επιχειρήματα υπέρ της ποίησης του μαθητή του¹⁰⁰. Τότε ξεσπάθωσε ο Απόστολος Μελαχρινός, ο

“Μαύρος Γάτος” του Γεράσιμου Σπαταλά. Βλ. σχετικά Δημ. Ν. Οικονομίδης, *ό. π.* Για τα φιλολογικά καφενεία της Αθήνας βλ. Γιάννης Παπακώστας, *Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας*. <Πατάκης>, Αθήνα 2001.

⁹⁷ Η συλλογή διαφημίζεται από το περιοδικό *Ο Λόγος* ως εξής: «*Οι Ερημιές του Ηλιόχαρου*. Ποιήματα με πρόλογο Θρ. Α. Καστανάκη. Έκδοση σε πλούσιο χαρτί, είναι το πρώτο βιβλίο των εκδόσεών μας (έκδοση ‘Διόνυσου’). Ζητήσετέ τις από τα γραφεία του ‘Λόγου’»: *Ο Λόγος*, 3 (1921) στο οπισθόφυλλο. Σύμφωνα με την παραπάνω διαφήμιση κυκλοφορούσε το 1920. Δεν έχει εντοπιστεί έως σήμερα και δεν έχει κάνει άλλη έκδοση, όπως φαίνεται και από το *Αρχείο* του Θράσου Καστανάκη, που φυλάσσεται στο Ε.Λ.Ι.Α.

⁹⁸ Βλ. 1) Γιάννης Μπέλλας, *ό. π.*, σελ. 649-656. 2) Λ. Πράσιнос, “Θρασύβουλος Καστανάκης”, *ό. π.*, 3 (1921) 51. 3) Του ίδιου, “Απάντηση στον κ. Μελαχρινό”, *ό. π.*, 4 (1922) 358.

⁹⁹ Βλ. Τ. Α., “Θρ. Καστανάκη, ‘Οι ερημιές του Ηλιόχαρου’”, *Ζωή*, χρ. Β’, αρ. 5-6 (1921) 203. Η Αγορή Γκρέκου αναρωτιέται μήπως το Α. είναι αρχικό του επωνύμου Αθανασιάδης. Βλ. Αγορή Γκρέκου, *ό. π.*, σελ. 134 και στη σημείωση αρ. 48. Ο Λύς. Πράσιнос, όμως, που απαντούσε αμέσως στον Μελαχρινό ως σύγχρονός του, πίστευε ότι πίσω από τα αρχικά Τ. Α. και Μ. (βλ. σημείωση αρ. 83) κρυβόταν ο ίδιος ο διευθυντής της *Ζωής*. Βλ. Λ. Πράσιнос, αμέσως παραπάνω.

¹⁰⁰ Βλ. Λ. Πράσιнос, “Σημειώματα”, *Ο Λόγος*, 3 (1921) 663.

κορυφαίος μύστης της Πόλης στη συμβολιστική ποίηση, και ανταπάντησε στον Πράσινο:

«Ομολογώ ότι θα μου είταν πολύ δύσκολο για να ευχαριστήσω τον κ.Πράσινο να ξεπεράσω πέρα ως πέρα το αχώρευτο αυτό βιβλίο του Καστανάκη για να βρω εκείνο που μου ζητεί [...]. Οι 'Ερημιές του Ηλιόχαρου' είναι ένα κατασκευάσμα παιδιού, ξαφνιασμένου από πράγματα που τα θεωρεί νεώτατα, γιατί ήρθε λίγο αργά και ίσως να νομίζει που τ' ανακάλυψε, ενώ προ καιρού έχουν γίνει κοινά. Η δήθεν υποβολή την οποία θέλει να παρουσιάσει δεν είναι ο ήσκιος που ρίχνει μια αρχιτεκτονική τελειότητα της ιδέας, είναι η ανικανότητα της σύλληψης, η ασυναρτησία. Ο άνθρωπος άλλωστε νεαρώτατος, γυρεύει το δρόμο του και δεν έχει άδικο στο κάτω-κάτω, γιατί σότι κάμει, γυμνάζει τα δάχτυλά του [...]. Η ποίησή του δεν είναι ούτε η μουσική εναρμόνιση της σκέψης ούτε η πλαστική αναπαράσταση της ιδέας [...].

Τον κ. Πράσινο τον εκτιμούμε για άνθρωπο που έχει καλές προθέσεις [...]· η μεγαλύτερη όμως αποτυχία του είταν η ενθάρυνση και υποστήριξη των νέων, γιατί με τον τρόπο που έγινε, έφερε όλως διόλου αντίθετα αποτελέσματα. Τους έκαμε να πάρουν ένα θράσος και να χάνονται σε μίαν βλακώδικην ατμόσφαιρα αυτοθαυμασμού, που αποκλείει ή ρίχνει πολύ πίσω μια γόνιμη εξέλιξη»¹⁰¹.

Τη διένεξη αυτή που άνοιξε η πρώτη ποιητική συλλογή του Καστανάκη ανάμεσα στους κριτικούς του Λόγου και της Ζωής, έκλεισε ο Λύσανδρος Πράσιнос με εκτενέστατη επιστολή του στον Λόγο, απευθυνόμενος στον Απόστολο Μελαχρινό. Η επιστολή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιατί ο Πράσιнос αποσείει τεκμηριωμένα μία προς μία τις κατηγορίες του Μελαχρινού εναντίον της ποίησης του

¹⁰¹ Μ. [=Μελαχρινός], "Για τον κ^ο Πράσινο", *Ζωή*, τχ. 1 (1922) 48 - εξώφ. γ'.

Καστανάκη¹⁰². Όπως επισημαίνει και η Αγορή Γκρέκου, στο πλαίσιο της υπεράσπισης των πεζοτράγουδων του μαθητή του, ο Λ. Πράσιнос αποδεικνύεται ένας από τους βαθύτερους γνώστες του Βαλερύ στην Ελλάδα¹⁰³.

Έντονες αντιπαραθέσεις που αφορούσαν φιλολογικά ζητήματα εκδηλώνονταν συχνά μεταξύ των Ρωμιών λογίων μέσω των αντίπαλων εντύπων που τους φιλοξενούσαν. Οι διαμάχες αυτές οφείλονταν είτε στο γλωσσικό και εκφράζονταν μέσω της σατιρικής ποίησης¹⁰⁴ είτε μέσω της κριτικής τους για έργα των συμπολιτών τους. Ενδεικτική είναι η έντονη αντιπαραθέση που σημειώθηκε ανάμεσα στους συνεργάτες του Λόγου, Αντώνη Γιαλούρη και Όμηρο Μπεκέ, με αφορμή κριτική του Γιαλούρη για τον Δον Κιχώτη του Μπεκέ¹⁰⁵. Οι έριδες αυτές, οξύτατες τις περισσότερες φορές, οδηγούσαν σε προσωπικές ρήξεις, όπως και οι διαφορετικές εκτιμήσεις για τον εκάστοτε Πατριάρχη. Αυτές οι αντιπαραθέσεις ήταν και οι μόνες διαφορές που σημειώνονταν μεταξύ των ομογενών λογίων της Οθωμανικής Ανατολής. Πολιτικές αντιπαλότητες δεν υπήρχαν. Ιδιαίτερα από το 1912 και έπειτα, όταν ο Ελ. Βενιζέλος υλοποίησε εν μέρει το όραμα της Μεγάλης Ελλάδας, η Μεγάλη Ιδέα αποτέλεσε και για τον αλύτρωτο Ελληνισμό πρώτη ύλη για ποιητικές συνθέσεις. Οι ομογενείς όμως ποιητές, αν και λάτρεις του Κ. Παλαμά, δεν κατόρθωσαν να δώσουν έργα ανάλογων λογοτεχνικών αξιώσεων.

Η απάλειψη των όποιων διαφορών επήλθε δυστυχώς με τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ενδεικτικό της τότε συμφιλίωσης των λογίων της Πόλης είναι το περιστατικό που περιγράφει η Σμαράγδα Μοστράτου¹⁰⁶ στην αλληλογραφία

¹⁰² Βλ. Λ. Πράσιнос, "Απάντηση στον κ. Μελαχρινό", ό. π..

¹⁰³ Βλ. Αγορή Γκρέκου, ό. π., σελ. 128.

¹⁰⁴ Βλ. Ποσάντζη, 2003: 282-286.

¹⁰⁵ Όπως στη σημείωση, αρ. 75.

¹⁰⁶ Η Σμαράγδα Μοστράτου ήταν κόρη του λόγιου Δ. Μοστράτου, δρ. Φιλοσοφίας, ο οποίος υπήρξε ένα από τα επιφανή μέλη του ΕΦΣΚ. Στο αρχείο του Όμηρου Μπεκέ βρίσκονται έξι επιστολές της ανάμεσα στα έτη 1922 έως 1936. Η Μοστράτου έγινε ευρύτερα γνωστή στο ελλαδίτικο κοινό το 1977, όταν βραβεύτηκε από την

της με τον Όμηρο Μπεκέ. Ο Μπεκές είχε μεταναστεύσει στην Ελλάδα αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, ενώ η Μοστράτου είχε παραμείνει στην Πόλη έως τον Νοέμβριο 1923, όταν μετανάστευσε στο Παρίσι¹⁰⁷. Τον Απρίλιο 1923 έγραφε στον Όμηρο Μπεκέ:

«Και μια που είνε ο λόγος περί νοσταλγίας, δείτε τι παθαίνουν εκείνοι που μένουν. Καθώς έτρεχα βιαστική προχτές στο Καράκιοϊ για να πάρω το βαπόρι του νησιού με σταματά μια φωνή, ξαφνιασμένη που καλούσε τ' όνομά μου. Ήταν ο Φοίβος Ανατολέας, που με θαρρούσε φευγάτη! Φανταστήτε τώρα δυο ανθρώπους, που στον καλό καιρό μόλις χαιρετούνταν, να κουβεντιάζουν επί κάμποσα λεπτά στη μέση του δρόμου με ύφος φιλικώτατο! Γι' αυτό με τη βία κρατούσα το υπερβολικά φαιδρό μου μειδιάμα, όσην ώρα του απαντούσα στις ερωτήσεις του»¹⁰⁸.

Το αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα συμφιλίωσης των προαναφερθέντων λογίων μετά την τραγωδία της Σμύρνης ήταν η πρόθυμη συνεργασία όλων με το περιοδικό *Ο Κύκλος*, που εξέδιδε αργότερα στην Αθήνα ο Απόστολος Μελαχρινός¹⁰⁹.

Ακαδημία Αθηνών η σχετική με τον πατέρα της μονογραφία της με τίτλο *Δημήτρης Γ. Μοστράτος*.

¹⁰⁷ Τον Νοέμβριο 1923 η Σμαράγδα Μοστράτου εγκατέλειψε την Πόλη και εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου ήδη βρισκονταν πολλοί Κων/πολίτες μετά το 1922. Εκεί είχε στενή συντροφιά της τον Λύσανδρο Πράσινο και την οικογένειά του, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στο Παρίσι από τον Σεπτέμβριο 1922. Το γεγονός αυτό γίνεται γνωστό μέσα από την αλληλογραφία του Λ. Πράσινου, στον Φάκελό του, στα *Αρχεία* του ΕΛΙΑ. Η τελευταία επιστολή της Μοστράτου προς τον Όμηρο Μπεκέ από το Παρίσι είναι στις 16 Φεβρουαρίου 1936, στην οποία του αναγγέλλει τον θάνατο του Λ. Πράσινου. Βλ. Β. Ποσάντζη, *ό. π.*, τ. Β', *Παράρτημα*, 2.8 Επιστολές Σμαράγδα Μοστράτου, σελ. 89.

¹⁰⁸ Από το Αρχείο Όμηρου Μπεκέ η παραπάνω επιστολή φέρει την ένδειξη: «Πρίγκηπος, 7 Απριλ. 1923». Στο Παράρτημα της διατριβής μου τη δημοσιεύω αποσπασματικά στη σελ. 87.

¹⁰⁹ Για το περιοδικό αυτό βλ. Μαρία Μικέ, *Το λογοτεχνικό*

Ο Όμηρος Μπεκές από την πλευρά των μαχόμενων δημοτικιστών, αλλά και ως παρνασσικός ποιητής έχει χαρακτηριστεί ο “ποιητής της Πόλης”¹¹⁰ και, κατά την άποψη του Παλαμά, “ο κορυφαίος του Βοσποριακού χορού”¹¹¹. Έμεινε στην ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ως ο επίγονος του Παλαμά στην περιφέρεια. Πλούσια δράση παρουσίασε ο ποιητής και στην Αθήνα έως τον θάνατό του, το 1971, όπως και οι υπόλοιποι ελάσσονες ποιητές της Πόλης. Όλοι σχεδόν, με εξαίρεση τον Λύσανδρο Πράσινο και τον μαθητή του Θράσο Καστανάκη, εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Αθήνα μετά το '22. Ο Απόστολος Μαμμέλης πέθανε το 1935, αφήνοντας ποιητικές συλλογές, οι οποίες τύγχαναν πάντοτε ευνοϊκής κριτικής¹¹². Θα προτιμήσω εδώ, αντί άλλης κριτικής, να παραθέσω στίχους του Παλαμά, αφιερωμένους στον Κων/πολίτη ποιητή:

*Το φως που τ' απαράτησε τα μάτια σου
στη νύχτα, πως ανέσπερο μεσουρανεί στα βάθη
τα εσώτερα τού είναι σου, την ποίηση*

περιοδικό «Ο Κύκλος»: (1931-1939, 1945-1947) (αδημ. διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 1986. Ιδιαίτερα επαινετική κριτική για την ποιητική συλλογή του Μπεκέ *Δον Κιχώτης* (1945) δημοσίευσε στον *Κύκλο* ο Κ. Α. Μεραναίος. Βλ. Κ. Α. Μεραναίος, “Όμηρου Μπεκέ: Ο Δον Κιχώτης”, περ. *Ο Κύκλος*, Σειρά Νέα αρ. 5, 1947, σελ. 174-175.

¹¹⁰ [Ανυπόγραφο], Όμηρου Μπεκέ: “Το έργο του Μπεκέ (σε τέσσερις τόμους)” [υπό έκδοση], *Ο Λόγος*, 4 (1922) 464.

¹¹¹ W [= Κωστής Παλαμάς], “Μια ασχήμια”, εφ. *Εμπρός* (Αθηνών) της 23 Απριλίου 1923.

¹¹² Οι γνωστότερες ποιητικές συλλογές του Μαμμέλη είναι οι ακόλουθες: 1) *Απ' τα τα σκότη στο φως*. (Πονεμένα τραγούδια. Ελληνικές ψυχές. Πέρ' απ' τα σκότη. Τέσσερα σονέττα απ' τα θαλασσινά). <Τύποις Π.Γ. Μακρή και Σ^{ΙΑ}>, Αθήνα 1924. [Πρώτη συγκεντρωτική έκδοση. Περιλαμβάνει και πολλά από τα ποιήματα, που δημοσίευε ο ποιητής στον *Λόγο* της Πόλης]. 2) *Θαλασσινά*. 44 *Σονέττα*. Σημειώσεις, Αθήνα 1925. 3) *Σταθμοί. Λυρικές Προζες*, Αθήνα 1928. 4) *Σκοποί. Λυρικά εθνικά ποιήματα* (Βραβείον Ακαδημίας Αθηνών), Αθήνα 1928. 5) *Πέρα απ' τ' ανθρώπινα*, Αθήνα 1931.

πότε δαβιδική και πότε αρκαδική πως πλάθει!

*Ο δουλεμένος εκεί μέσα στίχος σου
δώρο δεν είναι ηδονικό, σαν το αττικό το μέλι.
Νέκταρ κερνάς. Τα δάκρυα και τα κύματα
σμίγουν εκεί δροσάρμυρα τ' αχνάρια τους, Μαρμελή!*¹¹³
[...]

Με αφορμή εξάλλου τον θάνατο του Μαρμελή, ο Παλαμάς του αφιέρωνε:

*Είχες τα χέρια, την αντρεία, το νου,
χιλιόκρουνη τη ζωή, χρυσή τη μοίρα,
στα σβυσμένα σου μάτια τ' ουρανού
το φως το χάριζε η καρδιά σου, η Λύρα.*¹¹⁴
[...]

Ο Δημήτρης Οικονομίδης (1900-1981) μετά το πέρας των σπουδών του στην Εθνική Σχολή Γλωσσών και Εμπορίου της Πόλης, συνέχισε σπουδάζοντας οικονομικά στη Λειψία. Εγκαταστάθηκε και αυτός στην Ελλάδα, υπηρετώντας αρχικά ως καθηγητής της αγγλικής γλώσσας στην Αναργύρειο Κοργιαλλένειο Σχολή των Σπετσών και στη συνέχεια ως διοικητικός υπάλληλος στην Πρεσβεία των Η.Π.Α., στην Αθήνα. Υπήρξε τακτικός συνεργάτης της *Νέας Εστίας*, καθώς και άλλων λογοτεχνικών περιοδικών, όπως των *Νεοελληνικών Γραμμάτων*, του *Κύκλου*, του *Πυρσού* (Κων/πολης) και των *Γραμμάτων* (του Κλ. Μιμίκου)¹¹⁵.

¹¹³ Κ. Παλαμάς, "Στον ποιητή Απόστολο Μαρμελή. (Απόκριση προς ένα του σονέτο)", [απόσπασμα], *Άπαντα*, 9, σελ. 415.

¹¹⁴ Κ. Παλαμάς, "Απόστολος Μαρμελής", [απόσπασμα], *Άπαντα*, 11, σελ. 141.

¹¹⁵ Για τον Δημήτρη Οικονομίδα βλ. Δημήτρης Γιάκος, "Δημήτρης Ν. Οικονομίδης", *ΝΕ*, 111 (1982) 124-125. Η έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του Δ. Οικονομίδα θα κυκλοφορούσε στην Πόλη από τις εκδόσεις του Λόγου, στις αρχές Απριλίου 1923, με τίτλο *Τα Καταλόγια. Τα χαρούμενα τραγούδια της ζωής και της αγάπης*. [Ποιήματα]. Η έκδοση αναγγέλθηκε από τον Λόγο. Βλ.

Ο Απόστολος Μελαχρινός, ο μελετητής των Γάλλων συμβολιστών, υπήρξε για την Πόλη ο κορυφαίος ποιητής της, όπως ο Καβάφης για την Αλεξάνδρεια. Ο νομομαθής και πολυτάλαντος Λύσανδρος Πράσινος (1988-1936), διηγηματογράφος, ποιητής, μεταφραστής και κριτικός της Λογοτεχνίας, δεν καταξιώθηκε, όπως οι ομότεχνοί του Πολίτες, γιατί, ύστερα από τη Μικρασιατική Καταστροφή, κατέφυγε στο Παρίσι αποδυνάμενος στον σκληρό αγώνα της καθημερινής επιβίωσης για τον ίδιο και την οικογένειά του. Αναγνωρίζοντας όμως τους περιορισμένους ορίζοντες που είχαν οι λόγιοι στην Πόλη, παρά τις προσπάθειές τους να βελτιώνονται και την ευρεία αποδοχή που απολάμβαναν από Ελλαδίτες και ξένους κριτικούς, όταν ήλθε σε άμεση επαφή με τη γαλλική κουλτούρα, διαπίστωσε την ελλιπή παιδεία τους και ομολόγησε:

«Μα ούτε η Πόλη ούτε η Ελλάδα θα ξυπνήσει ποτέ αν δεν βρεθούν τα στοιχεία που θα μας φέρουν την ανάσταση. Ο λίγος καιρός που περάσατε στο σαλόνι του Λόγου¹¹⁶, όπου μολοταύτα συναθροίζονταν ό,τι είχε καλλίτερο η Πόλη, θα σας έπεισε πως αν τα τάλαντα δε μας έλειπαν ολότελα, βέβαια όμως μας έλειπαν οι πλατειές αντίληψεις, γιατί δεν είχαμε τη μόρφωση, γιατί το μάτι μας δεν είχε δει, το αυτί ακούσει, η ψυχή αισθανθεί παρά λίγα και πολύ φτωχά πράγματα, κι αυτά μέσα στα μουσεία των βιβλίων, μερικών βιβλίων, που το συχνότερο δεν τα καταλαβαίναμε ή κι αν τα καταλαβαίναμε τα νομίζαμε το α και το ω της

στον Λόγο, 4 (1922) 380.

¹¹⁶ Εννοεί την ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα των γραφείων του περιοδικού, στην οποία οργανώνονταν ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις έως τον Νοέμβριο 1920. Τότε, λόγω της ραγδαίας αύξησης του ακροατηρίου, παραχωρήθηκε στη διεύθυνση του Λόγου μεγαλύτερη αίθουσα από τον μουσικό Σύλλογο της Πόλης "Ερμή". Βλ. [Ανυπόγραφο], "Οι συγκεντρώσεις του Λόγου", Ο Λόγος, 2 (1920) 90 και 274.

σοφίας. Ὑστερα δεν είχαμε και το χαρακτήρα και την ανατροφή»¹¹⁷.

¹¹⁷ Βλ. Μοστράτου, 1984: 77.